

(ed. P. Wendland, post R. Khazarzar)
Philonis Alexandrini opera quae supersunt, vol. 2.
Berlin: Reimer, 1897 (repr. De Gruyter, 1962), p. 1–41.

Περί των του δοκησισοφου Καιν εγγονων
και ως μεταναστης γιγνεται

I

1. "Ἐξῆλθε δὲ Κάιν ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ, καὶ ᾤκησεν ἐν γῆ Ναιὶ κατέναντι Ἐδέμ" (Gen. 4, 16). νυνὶ διαπορῶμεν, εἰ χρὴ τῶν ἐν ταῖς διερμηνευθεῖσαις βίβλοις ὑπὸ Μωυσεῶς τροπικώτερον ἀκούειν, τῆς ἐν τοῖς ὀνόμασι προχείρου φαντασίας πολὺ τάληθοῦς ἀπαδούσης. 2. εἰ γὰρ πρόσωπον μὲν ἔχει τὸ ὄν, ὁ δὲ βουλόμενος αὐτὸ καταλιπεῖν ἐτέρωσε μετανίστασθαι ῥᾶστα δύναται, τί τὴν Ἐπικουρείου ἀσέβειαν ἢ τὴν τῶν Αἰγυπτίων ἀθεότητα ἢ τὰς μυθικὰς ὑποθέσεις, ὧν μεστὸς ὁ βίος ἐστὶ, παραιτούμεθα; 3. πρόσωπον μὲν γὰρ ζώου τμημὰ ἐστίν, ὁ δὲ θεὸς ὅλον, οὐ μέρος· ὥστ' ἀνάγκη καὶ τὰ ἄλλα προσαναπλάττειν, ἀχένα καὶ στέρνα καὶ χεῖρας <καὶ> βάσεις, ἔτι ἰδὲ αὐτὰ γαστέρα καὶ τὰ γεννητικὰ καὶ τὸ ἄλλο τῶν ἐντὸς τε καὶ ἐκτὸς ἀνάριθμον πλήθος. 4. ἀκολουθεῖ δ' ἐξ ἀνάγκης τῷ ἀνθρωπομόρφῳ τὸ ἀνθρωποπαθές, ἐπεὶ καὶ ταῦτα οὐ περιττὰ καὶ παρέλκοντα, τῆς δὲ τῶν ἐχόντων ἐπίκουρα ἀσθενείας ἢ φύσις ἀπειργάζετο τὰ ὅσα πρὸς τὰς οἰκείας χρείας τε καὶ ὑπηρεσίας ἀκολουθῶς ἐφαρμόττουσα. τὸ δὲ ὄν οὐδενὸς χρεῖον, ὥστ' εἰ μὴδὲ τῆς ἀπὸ τῶν μερῶν ὠφελείας, οὐδ' ἂν ἔχοι μέρος τὸ παρὰπαν.

II

5. ἐξέρχεται δὲ πόθεν; ἢ ἐκ τῶν βασιλείων τοῦ πανηγεμόνος; θεοῦ δὲ οἶκος αἰσθητὸς τίς ἂν εἴη πλὴν ὁδε ὁ κόσμος, ὃν καταλείπειν ἀμήχανόν τε καὶ ἀδύνατον; πάντα γὰρ ὧν γένεσις ἐστὶν οὐρανοῦ κύκλος περισφίγξας ἐντὸς ἑαυτοῦ κατέχει. καὶ γὰρ αἱ τῶν τετελευτηκότων ἀναστοιχειούμεναι μοῖραι πάλιν εἰς τὰς τοῦ παντός δυνάμεις ἐξ ὧν συνέστησαν ἀποκρίνονται, τοῦ δανεισθέντος ἐκάστῳ δανείσματος κατὰ προθεσμίας ἀνίσους ἀποδομένον τῇ συμβαλούσῃ φύσει, ὅποτε βουληθεῖ τὰ ἑαυτῆς χρέα κομίζεσθαι. 6. καὶ μὴν ὁ γε ἐξῴων ἀπὸ τινος ἐν ἐτέρῳ χωρίῳ τὸ ἀπολειπόμενον ἑαυτοῦ· τῷ δὲ συμβέβηκεν ἀκολουθεῖν τὸ χηρεῦν τινὰ μέρη τῶν ἐν κόσμῳ θεοῦ μὴδὲν κενὸν μὴδὲ ἔρημον ἑαυτοῦ καταλελοιπότης, ἀλλὰ πάντα διὰ πάντων ἐκπεπληρωκότος. 7. εἰ δὲ μήτε πρόσωπον ἔχει ὁ θεὸς ἄτε τὰς τῶν γεγονότων ιδιότητος ἀπάντων ἐκβεβηκῶς μήτε ἐν μέρει καταγίνεται ἄτε περιέχων, οὐ περιεχόμενος, ἀδύνατον <δ'> ἐστὶν ὥσπερ ἐκ πόλεως τοῦδε τοῦ κόσμου μεταναστῆναι τι μέρος αὐτοῦ μὴδενὸς ἀπολειφθέντος ἕξω, λοιπὸν ἂν εἴη λογισαμένους ὅτι τῶν προταθέντων οὐδὲν κυριολογεῖται τὴν δι' ἀλληγορίας ὁδὸν φυσικοῖς <φίλην> ἀνδράσι τρέπεσθαι τὴν ἀρχὴν ἐνθένδε τοῦ λόγου ποιησαμένους. 8. εἰ τὸ ἐκ προσώπου μεταναστῆναι βασιλέως θνητοῦ χαλεπὸν ἐστὶ, πῶς οὐ παγχάλεπον τὴν θεοῦ φαντασίαν καταλιπόντα οἶχεσθαι, μηκέτι εἰς ὄψιν ἀφικνεῖσθαι τὴν αὐτοῦ διεγνωκότα, τοῦτο δ' ἐστὶν ἀφάνταστον αὐτοῦ γενέσθαι τὸ ψυχῆς ὄμμα πηρωθέντα; 9. καὶ ὅσοι μὲν ἐξ ἀνάγκης τοῦτο ὑπέμειναν ἀπαραιτήτου δυνάμεως κράτει πιεσθέντες, ἐλέου μᾶλλον ἢ μίσους τυγχάνοιεν ἂν· ὅσοι δὲ ἐκουσίῳ γνώμῃ τὸ ὄν ἐξετράποντο, ὑπερβάλλοντες καὶ τὸν αὐτῆς ὄρον κακίας – τί γὰρ ἂν ἰσοστάσιον εὔρεθείη κακόν; – μὴ τὰς ἐξ ἔθους, ἀλλὰ καινὰς καὶ παρηλλαγμένας διδότησαν δίκας. ἢ καινοτέραν καὶ μείζονα ἐπινοῶν οὐκ ἂν τις εὔροι τῆς ἀπὸ τοῦ πανηγεμόνος ἐξόδου καὶ φυγῆς.

III

10. τὸν μὲν οὖν Ἀδὰμ ὁ θεὸς ἐκβάλλει, ὁ δὲ Κάιν ἐθελοντῆς ἐξέρχεται, δηλοῦντος ἡμῖν Μωυσεῶς ἑκατέρου τρόπου εἶδος, ἐκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον. ἀλλὰ τὸ μὲν ἀκούσιον ἄτε οὐχ ἡμετέρα γνώμη συνιστάμενον λήψεται τὴν ἐνδεχομένην αὐθις ἴασιν· "ἐξαναστήσει γὰρ ὁ θεὸς σπέρμα ἕτερον ἀντ' Ἄβελ, ὃν ἀπέκτεινε Κάιν" (Gen. 4, 25) ψυχῇ τῇ μὴ παρ' ἑαυτῆς τραπίση, γέννημα ἄρρεν, Σὴθ τὸν

ποτισμόν. **11.** τὸ δὲ ἐκούσιον ἄτε βουλή καὶ προμηθεΐα γενόμενον ἀνιάτους εἰς αἰὲ κῆρας ἐνδέξεται. καθάπερ γὰρ τὰ ἐκ προνοίας ἀμείνω τῶν ἀκουσίων κατορθώματα, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν τοῖς ἀμαρτήμασι κουφότερα τῶν ἐκουσίων τὰ ἀκούσια.

IV

12. τὸν μὲν οὖν Κάιν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ μεταστάντα ἢ τιμωρὸς ἀσεβῶν ἐκδέξεται δίκη. Μωυσῆς δὲ τοῖς γνωρίμοις αὐτοῦ παράγγελμα κάλλιστον ὑποθήσεται, “ἀγαπᾶν τὸν θεὸν καὶ εἰσακούειν καὶ ἔχεσθαι αὐτοῦ” (Deut. 30, 20)· ταύτην γὰρ εἶναι ζωὴν τὴν πρὸς ἀλήθειαν εὐήμερόν τε καὶ μακροαίωνα. πάνυ δ’ ἐμφαντικῶς ἐπὶ τὴν τοῦ τριποθήτου καὶ ἀξιεράστου καλεῖ τιμὴν εἰπὼν ἔχεσθαι αὐτοῦ, τὸ συνεχὲς καὶ ἐπάλληλον καὶ ἀδιάστατον τῆς κατ’ οἰκείωσιν ἀρμονίας καὶ ἐνώσεως παριστάς. **13.** ἂ μὲν δὴ τοῖς ἄλλοις παραινεῖ, ταῦτά ἐστι καὶ τοιαῦτα. αὐτὸς δ’ οὕτως ἀπαύστως ὀρέγεται τοῦ ὄραν καὶ πρὸς αὐτοῦ ὀραῖσθαι, ὥσθ’ ἰκετεύει δυστόπαστον οὖσαν τὴν ἑαυτοῦ φύσιν δηλώσαι γνωρίμως (Exod. 33, 13), ἵν’ ἤδη ποτὲ ἀψευδοῦς δόξης μεταλαβὼν ἀβεβαίου ἐνδοιασμοῦ βεβαιωτάτην πίστιν ἀλλάξῃται. καὶ ἐπιτείνων οὐκ ἀνήσει τὸν πόθον, ἀλλὰ καὶ γνοὺς ὅτι δυσθηράτου μᾶλλον δὲ ἀνεφίκτου πράγματος ἐρᾷ, ὁμῶς ἐπαγωνιεῖται μηδὲν συντόνου σπουδῆς ἀνείεις, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς παρ’ ἑαυτοῦ εἰς τὸ τυχεῖν ἀπροφασίστως καὶ ἀόκνως συγχρώμενος.

V

14. ἤδη γοῦν καὶ εἰς τὸν γνόφον ὅπου ἦν ὁ θεὸς εἰσελεύσεται (Exod. 20, 21), τουτέστιν εἰς τὰς ἀδύτους καὶ ἀειδεῖς περὶ τοῦ ὄντος ἐννοίας. οὐ γὰρ ἐν γνόφῳ τὸ αἴτιον οὐδὲ συνόλως ἐν τόπῳ, ἢ ἀλλ’ ὑπεράνω καὶ τόπου καὶ χρόνου· τὰ γὰρ γεγονότα πάντα ὑποζεύξας ἑαυτῷ περιέχεται μὲν ὑπ’ οὐδενός, ἐπιβέβηκε δὲ πᾶσιν. ἐπιβεβηκῶς δὲ καὶ ἔξω τοῦ δημιουργηθέντος ὧν οὐδὲν ἦττον πεπλήρωκε τὸν κόσμον ἑαυτοῦ· διὰ γὰρ *** δυνάμεως ἄχρι περάτων τείνας ἕκαστον ἐκάστῳ κατὰ τοὺς ἀρμονίας λόγους συνύφηγεν. **15.** ὅταν οὖν φιλόθεος ψυχὴ τὸ τί ἐστὶ τὸ ὄν κατὰ τὴν οὐσίαν ζητῇ, εἰς ἀειδῆ καὶ ἀόρατον ἔρχεται ζήτησιν, ἐξ ἧς αὐτῇ περιγίνεται μέγιστον ἀγαθόν, καταλαβεῖν ὅτι ἀκατάληπτος ὁ κατὰ τὸ εἶναι θεὸς παντὶ καὶ αὐτὸ τοῦτο ἰδεῖν ὅτι ἐστὶν ἀόρατος. **16.** δοκεῖ δέ μοι καὶ πρὶν ἄρξασθαι τῆσδε τῆς σκέψεως ὁ ἱεροφάντης τὸ μέγιστον αὐτῆς κατανοῆσαι, ἐξ ὧν αὐτὸν ἰκετεύει τὸν ὄντα μηνυτὴν καὶ ὑφηγητὴν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως γενέσθαι. λέγει γὰρ “ἐμφάνισόν μοι σεαυτόν” (Exod. 33, 13), ἐναργέστατα διὰ τούτου παριστάς ὅτι τῶν γεγονότων ἱκανὸς οὐδὲ εἰς ἑξ ἑαυτοῦ τὸν κατὰ τὸ εἶναι θεὸν ἀναδιδαχθῆναι.

VI

17. διὰ τοῦτο καὶ Ἀβραάμ ἐλθὼν εἰς τὸν τόπον, ὃν εἶπεν αὐτῷ ὁ θεός, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναβλέψας ὄρα τὸν τόπον μακρόθεν (Gen. 22, 3. 4). ποῖον τόπον; ἄρ’ εἰς ὃν ἦλθε; καὶ πῶς ἔστι μακρὰν, εἴπερ ἔφθη παραγενόμενος; **18.** ἀλλὰ μήποτε ὅπερ αἰνίττεται τοιοῦτόν ἐστιν ὁ σοφὸς αἰεὶ γλιχόμενος κατανοῆσαι τὸν ἡγεμόνα τοῦ παντός, ὅταν τὴν δι’ ἐπιστήμης καὶ σοφίας ἀτραπὸν βαδίξῃ, λόγοις μὲν προεντυγχάνει θεῖοις παρ’ οἷς προκαταλύει, τρέπεσθαι δὲ τὴν ἄλλην ἐγνωκῶς ἐπέχεται διοιχθέντων γὰρ τῶν διανοίας ὁμμάτων ὀξυδερεκέστερον εἶδεν ὅτι ἐπὶ τὴν δυσάλωτου πράγματος θήραν ἀναδέδουκεν ἐξαναχωροῦντος αἰεὶ καὶ μακρὰν ἀφισταμένου καὶ φθάνοντος ἀπείρω τῷ μεταξὺ διαστήματι τοὺς διώκοντας. **19.** εὐ γοῦν νομίζει, ὅτι πάνθ’ ὅσα τῶν ὑπ’ οὐρανὸν ὠκυδρομώματα ἐστάναι ἂν δόξαι πρὸς τὴν ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τῶν ἄλλων φορὰν ἀστέρων ἀντεξετασθέντα. καίτοι σύμπας οὐρανὸς ὑπὸ θεοῦ γέγονεν, αἰεὶ δὲ τὸ ποιοῦν τοῦ γινομένου προελήλυθεν· ὥστε ἐξ ἀνάγκης οὐ μόνον τὰ ἄλλα τῶν παρ’ ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ πάντων ὀξυκινητότατον, ὁ νοῦς, ἀπεριγράφοις <ἂν> ἀπολειφθεῖ τῆς καταλήψεως τοῦ αἰτίου διαστήμασιν. ἀλλ’ οἱ μὲν ἀστέρες παραμείβονται τὰ κινούμενα καὶ αὐτοὶ κινούμενοι, ὁ δὲ θεός, τὸ παραδοξότατον, ἐστὼς ἔφθακε πάντα. **20.** λέγεται δ’ ὅτι καὶ ἐγγύτατα ὁ αὐτὸς ὧν καὶ μακρὰν ἐστίν, ἀπτόμενος μὲν ταῖς ποιητικαῖς καὶ κολαστηρίοις δυνάμεσι πλησίον ὑπαρχούσαις ἐκάστου, πορρωτάτω δὲ τῆς κατὰ τὸ εἶναι φύσεως αὐτοῦ τὸ γενητὸν ἀπεληλακῶς, ὡς μηδὲ κατὰ τὰς ἀκραίφνεϊς καὶ ἀσωμάτους τῆς ἰ διανοίας ἐπιβολὰς ψαῦσαι δύνασθαι. **21.** τοῖς μὲν οὖν

φιλοθέοις τὸ ὄν ἀναζητοῦσι, κὰν μηδέποτε εὐρωσι, συγχαίρομεν – ἱκανὴ γὰρ ἐξ ἑαυτῆς προευφραίνειν ἔστιν ἢ τοῦ καλοῦ ζήτησις, κὰν ἀτυχήται τὸ τέλος –, τῷ δὲ φιλαύτῳ Κάιν συναχθόμεθα, ὡς ἀφάνταστον τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τοῦ ὄντος καταλέλοιπεν, τὸ ᾧ μόνῳ βλέπειν ἠδύνατο ἔκουσίως πηρώσας.

VII

22. Ἄξιον δὲ σκέψασθαι καὶ τὴν χώραν, εἰς ἣν ἐκ προσώπου γενόμενος θεοῦ στέλλεται· ἔστι δὲ ἡ καλεῖται σάλος, δηλοῦντος τοῦ νομοθέτου ὅτι ὁ ἄφρων ἀστάτοις καὶ ἀνιδρύτοις ὁρμαῖς κεκηρημένος σάλον καὶ κλόνον, οἷα κυμαῖνον πέλαγος πρὸς ἐναντίων πνευμάτων χειμῶνος ὥρα, ὑπομένει, γαλήνης δὲ ἡ νηνεμίας ἀλλ’ οὐδ’ ὄναρ ἐπήσθηται. ὥσπερ δ’ ὅταν ναῦς σαλεύῃ θαλαττεύουσα, τότε οὔτε πλεῖν οὔτε ὁρμεῖν ἔστιν ἱκανή, διαφορομένη δὲ ὧδε κάκεισε πρὸς ἐκάτερον τοῖχον ἀποκλίνει καὶ ταλαντεύουσα ἀντιρρέπει, οὕτως ὁ φαῦλος παραφόρῳ καὶ χεϊμαινούσῃ διανοίᾳ κεκηρημένος εὐθύνην τὸν ἑαυτοῦ πλοῦν ἀπταιστώσως ἀδυνατῶν αἰεὶ σαλεύει βίου μελετῶν ἀνατροπὴν. **23.** ὁ δ’ εἰρμός τῆς ἀκολουθίας οὐ μετρίως με καταπλήττει· συμβαίνει γὰρ τὸ [μὲν] τῷ ἐστῶτι πλησιάζον ἡρεμίας διὰ πόθον ὁμοιότητος ἐφίεσθαι. τὸ μὲν οὖν ἀκλινῶς ἐστῶς ὁ θεὸς ἐστι, τὸ δὲ κινήτων ἢ γένεσις· ὥστε ὁ μὲν προσίων θεῷ στάσεως ἐφίεται, ὁ δὲ ἀπαλλαττόμενος ἄτε γενέσει τῇ τρεπομένη προσίων κατὰ τὸ εἶκος φορεῖται.

VIII

24. διὰ τοῦτο ἐν ταῖς ἀραῖς γέγραπται ὅτι “οὐκ ἀναπαύσει σε, οὐδ’ οὐ μὴ γένηται στάσις τῷ ἴχνει τοῦ ποδός σου” καὶ μικρὸν ὕστερον ὅτι “ἔσται ἡ ζωὴ σου κρεμαμένη ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου” (Deut. 28, 65. 66). πέφυκε γὰρ ὁ ἄφρων αἰεὶ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον κινούμενος ἡρεμία καὶ ἀναπαύσει δυσμενῆς εἶναι καὶ ἐπὶ μηδενὸς ἐστάναι παγίως καὶ ἐρηρεῖσθαι δόγματος. **25.** ἄλλοτε γοῦν ἄλλοῖα δοξάζει καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἔστιν ὅτε μηδενὸς περὶ αὐτὰ συμβεβηκότος καινοτέρου τὰναντία, μέγας καὶ μικρὸς καὶ ἐχθρὸς καὶ φίλος καὶ πάνθ’, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὰ μαχόμενα ἐν ἀκαρεῖ χρόνου γινόμενος. καὶ ἔστιν αὐτῷ, ἢ ὅπερ ἔφη ὁ νομοθέτης, πᾶσα ἡ ζωὴ κρεμαμένη, βάσιν οὐκ ἔχουσα ἀκράδαντον, ἀλλὰ πρὸς τῶν ἀντισπώντων καὶ ἀντιμεθελκόντων αἰεὶ φορουμένη πραγμάτων. **26.** οὗ χάριν ἐν ἑτέροις “κεκατηραμένον ὑπὸ θεοῦ τὸν κρεμάμενον ἐπὶ ξύλου” φησὶν (Deut. 21, 23), ὅτι, θεοῦ δέον ἐκκρέμασθαι, ὁ δὲ ἀπηώρησεν ἑαυτὸν σώματος, ὡς ἔστιν ἐν ἡμῖν ξύλινος ὄγκος, ἐπιθυμίαν ἐλπίδος ἀντικαταλλάξάμενος, ἀγαθοῦ τελείου μέγιστον κακόν. ἐλπίς μὲν γὰρ τῶν ἀγαθῶν οὔσα προσδοκία ἐκ τοῦ φιλοδώρου θεοῦ τὴν διάνοιαν ἀρτᾶ, ἐπιθυμία δὲ ἀλόγους ἐμποιοῦσα ὀρέξεις ἐκ τοῦ σώματος, ὁ δεξαμένην καὶ χώραν ἠδονῶν ἢ φύσις ἐδημιούργησεν.

IX

27. οὗτοι μὲν οὖν ὥσπερ ἀπ’ ἀγχόνης τῆς ἐπιθυμίας ἐκκρεμάσθωσαν. Ἀβραὰμ δὲ ὁ σοφὸς ἐπειδὴ ἔστηκε, συνεγγίζει τῷ ἐστῶτι θεῷ· λέγει γὰρ ὅτι “ἐστῶς ἦν ἐναντι κυρίου καὶ ἐγγίσας εἶπεν” (Gen. 18, 22. 23). ὄντως γὰρ ἀτρέπτῳ ψυχῇ πρὸς τὸν ἀτρεπτον θεὸν μόνῃ πρόσδοδος ἔστι, καὶ ἡ τοῦτον διακειμένη τὸν τρόπον ἐγγὺς ὡς ἀληθῶς ἴσεται δυνάμεως θείας. **28.** τό γε μὴν χρησθὲν τῷ πανσόφῳ Μωυσῆ λόγιον ἐναργέστατα δηλοῖ τὴν περὶ τὸν σπουδαῖον βεβαιοτάτην εὐστάθειαν, ἔστι δὲ τὸ λόγιον τοιόνδε· “σὺ δὲ αὐτοῦ στήθι μετ’ ἐμοῦ” (Deut. 5, 31)· ἐξ οὗ δύο παρίσταται, ἐν μὲν ὅτι τὸ ὄν τὸ τὰ ἄλλα κινοῦν καὶ τρέπον ἀκίνητόν τε καὶ ἀτρεπτον, ἕτερον δ’ ὅτι τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, ἡρεμίας, τῷ σπουδαίῳ μεταδίδωσιν. ὡς γὰρ οἶμαι κανόνι ὀρθῷ τὰ στρεβλὰ εὐθύνεται, οὕτως τὰ κινούμενα κράτει τοῦ ἐστῶτος ἐπέχεται τε καὶ ἴσεται. **29.** νυνὶ μὲν οὖν ἑτέρῳ στήναι μετ’ αὐτοῦ παραγγέλλει. ἀλλαχόθι δὲ φησιν· “ἐγὼ καταβήσομαι μετὰ σοῦ εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἀναβιβάσω σε εἰς τέλος” (Gen. 46, 4), οὐχὶ σὺ μετ’ ἐμοῦ. διὰ τί; ὅτι θεοῦ μὲν ἴδιον ἡρεμία καὶ στάσις, γενέσεως δὲ μεταβάσις τε καὶ μεταβατικὴ πᾶσα κίνησις. **30.** ὅταν μὲν οὖν πρὸς τὸ ἴδιον ἀγαθὸν καλῆ, “σὺ μετ’ ἐμοῦ στήθι” φησὶν, οὐκ “ἐγὼ μετὰ σοῦ”· οὐ γὰρ στήσεται ὁ θεός, ἀλλ’ αἰεὶ ἔστηκεν. ὅταν δὲ πρὸς τὸ οἰκεῖον γενέσεως ἐρχεται, ὀρθότατα ἐρεῖ· “ἐγὼ μετὰ σοῦ καταβήσομαι”· σοὶ γὰρ ἡ τόπων ἐνάλλαξις ἀρμόζει· ὥστε μετ’ ἐμοῦ μὲν οὐδεὶς κάτεισιν – ἐγὼ γὰρ

οὐ τρεπόμενος – , στήσεται δ' ὅτιπερ ἡρεμία μοι φίλον· σὺν δὲ τοῖς κατιούσι μεταβατικῶς – ἀδελφὸν γὰρ καὶ συγγενὲς αὐτοῖς μετάβασις – ἐγὼ καταβήσομαι τοπικῶς οὐ χωρία ἐναλλάττων, ὅς τὸ πᾶν ἐμαντοῦ πεπλήρωκα. **31.** καὶ τοῦτο μέντοι ποιῶ διὰ φύσεως οἶκτον λογικῆς, ἵνα ἐκ τοῦ τῶν παθῶν ἄδου πρὸς τὸν ἰ δόλυμπιον χῶρον ἀρετῆς ἀναβιβασθῆ ποδηγετοῦντος ἐμοῦ, ὅς τὴν εἰς οὐρανὸν ἄγουσαν ὁδὸν ἀνατεμῶν λεωφόρον ἰκέτισι ψυχαῖς, ὡς μὴ κάμνοιεν βαδίζουσαι, πάσαις ἀποδέδειχα.

X

32. Δεδηλωκότες οὖν ἑκάτερον, ἡρεμίαν τε ἀστείου καὶ ἄφρονος σάλον, τὸ ἐπόμενον τῷ λόγῳ συνεπισκεψώμεθα. φησὶ γὰρ Ναῖδ, τὸν κλόνον, εἰς ὃν ἡ ψυχὴ μετωκίσαστο, ἀπέναντι Ἐδέμ. συμβολικῶς δὲ ἐστὶν Ἐδέμ ὀρθὸς καὶ θεῖος λόγος, παρὸ καὶ ἐρμηνεῖαν ἔχει “τρυφήν”, ὅτι ἐνευφραίνεται καὶ ἐντρυφᾶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀμιγέσι καὶ ἀκράτοις, ἔτι δὲ ἀρτίοις καὶ πλήρεσι κεχηρημένος ἀγαθοῖς ὕοντος τοῦ πλουτοδότου θεοῦ τὰς παρθένους καὶ ἀθανάτους χάριτας αὐτοῦ. φύσει δὲ μάχεται ἀγαθῷ κακόν, ἄδικον δικαίῳ, φρόνιμον ἄφρονι καὶ πάνθ' ὅσα ἀρετῆς πρὸς τὰ κακίας εἶδη. τοιοῦτόν ἐστι τὸ Ναῖδ ἀντικρὺς [καί] εἶναι Ἐδέμ.

XI

33. Ταῦτ' εἰπὼν φησιν ἐξῆς· “καὶ ἔγνω Κάιν [φησὶ] τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν τὸν Ἐνώχ· καὶ ἦν οἰκοδομῶν πόλιν, καὶ ἐπωνόμασε τὴν πόλιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἐνώχ” (Gen. 4, 17). ἄρ' οὐκ εἰκὸς διαπορῆσαι, τίνα ἔγνω γυναῖκα ὁ Κάιν; γένεσις γὰρ οὐδεμιᾶς ἄλλης μετὰ τὴν ἐκ τῆς πλευρᾶς διαπλασθεῖσαν Εὐάν ἄχρι νῦν μεμῆνυται γυναικός. **34.** εἰ δὲ φῆσει τις ἀδελφῆ τὸν Κάιν συνεληλυθέναι, χωρὶς τοῦ ἀνοσίου καὶ ψεύσεται· τὰς γὰρ θυγατέρας Ἀδάμ ὁψὲ γεγεννημένας εἰσάγει. τί οὖν χρὴ λέγειν; γυναῖκα ἀσεβοῦς λογισμοῦ, ὡς γε οἶομαι, καλεῖ δόξαν, ἣν περὶ τῶν πραγμάτων τίθεται καθάπερ μυριοὶ τῶν φιλοσοφησάντων, οἱ μὲν τὰ αὐτά, οἱ δὲ καὶ διαφέροντα εἰσηγησάμενοι τῷ βίῳ δόγματα. **35.** τίς οὖν ἐστὶν ἀσεβοῦς δόξα; μέτρον εἶναι πάντων χρημάτων τὸν ἀνθρώπινον νοῦν· ἢ καὶ τῶν παλαιῶν τίνα σοφιστῶν ὄνομα Πρωταγόραν φασὶ χρήσασθαι, τῆς Κάιν ἀπονοίας ἔκγονον. τεκμαίρομαι δὲ ἐνθένδε ὅτι γνωρισθεῖσα αὐτῷ ἢ γυνὴ τὸν Ἐνώχ ἀπέτεκεν· ἐρμηνεύεται δὲ Ἐνώχ χάρις σου. **36.** εἰ γὰρ πάντων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπος, χάρις ἐστὶ καὶ δωρεὰ τοῦ νοῦ τὰ πάντα, ὥστε ὀφθαλμῷ μὲν κεχάρισται τὸ βλέπειν, ὡσὶ δὲ τὸ ἀκούειν, ἑκάστη δὲ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων τὸ αἰσθάνεσθαι, καὶ τῷ κατὰ τὴν προφορὰν μέντοι λόγῳ τὸ λέγειν· εἰ δὲ καὶ ἰ ταῦτα, καὶ αὐτὸ δῆπου <τὸ> νοεῖν, ἐν ᾧ μυρία ἐννοήματα, διανοήσεις, βουλαί, προμήθειαι, καταλήψεις, ἐπιστήμαι, τέχναι, διαθέσεις, ἄλλων ἀριθμὸς δυνάμεων ἀδιεξίτητος. **37.** τί οὖν ἔτι σεμνομυθούμενοι περὶ οσιότητος καὶ θεοῦ τιμῆς λέγειν τε καὶ ἀκούειν ἐγνώκατε, εἴ γε ἔχετε παρ' ἑαυτοῖς τὸν ἀντίθεον νοῦν, ὅς πάντα ἀνά κράτος τὰ κατ' ἀνθρώπους ἀναψάμενος ἀγαθὰ τε καὶ κακὰ τοῖς μὲν ἀμφοτέρα κερασάμενος, τοῖς δὲ θάτερα ἄκρατα ἐπιπέμπει; **38.** κἂν ἄρα τις γραφὴν ἀσεβείας ἐπενέγκῃ καθ' ὑμῶν, ἀπολογούμενοι θαρροῖτε φάσκοντες παρ' ὑφηγητῆ καὶ διδασκάλῳ πάνυ καλῷ πεπαιδευθῆσαι Κάιν, ὅς τὸ πλησίον πρὸ τοῦ μακρῶν αἰτίου παρῆναι τιμᾶν· ᾧ διὰ τε ἄλλα προσεκτέον καὶ μάλισθ' ὅτι σαφέσιν ἔργοις τὴν τοῦ δόγματος ἰσχὺν ἐπεδείξατο νικήσας τὸν τῆς ἐναντίας δόξης εἰσηγητὴν Ἀβελ καὶ ἅμ' αὐτῷ καὶ τὴν δόξαν ἐκποδῶν ἀνελών. **39.** ἀλλὰ παρ' ἔμοιγε καὶ φίλοις τοῖς ἐμοῖς τῆς μετὰ ἀσεβῶν ζωῆς ὁ μετὰ εὐσεβῶν αἰρετώτερος ἂν εἴη θάνατος· τοὺς μὲν γὰρ οὕτως ἀποθανόντας ἢ ἀθάνατος ἐκδέξεται ζωὴ, τοὺς δὲ ἐκεῖνος ζῶντας ὁ αἰδιος θάνατος.

XII

40. ἐπεὶ δὲ ὁ Κάιν τὸν Ἐνώχ γεγέννηκε καὶ αὐθις ἔκγονος τοῦ Σῆθ πάλιν Ἐνώχ ὀνομάζεται (Gen. 4, 17, 5, 18), σκεπτέον ἂν εἴη πότερον ἑτέρους ἢ τοὺς αὐτοὺς εἶναι συμβέβηκεν. ἐρευνήσωμεν δ' ἅμα τούτοις καὶ <τὰς> τῶν ἄλλων ὁμωνύμων διαφορὰς. ὥσπερ γὰρ Ἐνώχ, οὕτω καὶ Μαθουσάλα καὶ Λάμεχ ἀπόγονοι μὲν Κάιν, ἀπόγονοι δ' οὐδὲν ἦττον καὶ τοῦ Σῆθ εἰσι (Gen. 4, 18, 5, 21, 25). **41.** χρὴ τοίνυν εἰδέναι ὅτι τῶν λεχθέντων ἕκαστον ὀνομάτων ἐρμηνευθὲν διπλοῦν ἐστὶν. ἐρμηνεύεται δ' ὁ μὲν Ἐνώχ,

καθάπερ εἶπον, χάρις σου, Μαθουσάλα δ' ἔξαποστολή θανάτου, ὁ δ' αὖ Λάμεχ ταπεινώσις. τὸ μὲν οὖν "χάρις σου" λέγεται μὲν πρὸς τὸν ἐν ἡμῖν νοῦν ὑπ' ἐνίων, λέγεται δὲ καὶ πρὸς τὸν τῶν ὅλων ὑπὸ τῶν ἀμεινόνων. **42.** οἱ μὲν οὖν φάσκοντες δωρεὰν εἶναι τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς πάνθ' ὅσα ἐν τῷ νοεῖν ἢ αισθάνεσθαι ἢ λέγειν, ἀσεβῆ καὶ ἄθεον εἰσηγούμενοι δόξαν γένει τῷ Κάιν προσκεκληρώσθωσαν, ὅς μὴδ' αὐτοῦ κρατεῖν ἰκανὸς ὢν καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀπετόλμησεν [ὡς] εἰπεῖν ὡς ἔχοι τὴν παντελῆ κτῆσιν· οἱ δ' ὅσα ἐν γενέσει καλὰ μὴ σφετεριζόμενοι, χάρισι δὲ ταῖς θεαῖς ἐπιγράφοντες, εὐγενεῖς πρὸς ἀλήθειαν οὐκ ἐκ παλαιπλουσίων ἀλλ' ἐκ φιλαρέτων φύντες, ὑπὸ ἀρχηγέτῃ τῷ Ἰ Σὴθ τετάχθωσαν. **43.** δυσεῦρετον σφόδρα τὸ τούτων ἐστὶ γένος ἀποδιδρασκόντων τὸν ἐπίβουλον καὶ ῥαδιουργὸν καὶ πανοῦργον καὶ κεχυμένον παθῶν τε καὶ κακιῶν πλήρη βίον. οὐς γὰρ ὁ θεὸς εὐαρεστήσαντας αὐτῷ μετεβίβασε καὶ μετέθηκεν ἐκ φθαρτῶν εἰς ἀθάνατα γένη, παρὰ τοῖς πολλοῖς οὐκέθ' εὐρίσκονται.

XIII

44. διεσταλκότες οὖν τὰ περὶ τὸν Ἐνώχ σημαινόμενα μέτιμεν ἐξῆς ἐπὶ τὸν Μαθουσάλα, ὅς ἦν ἔξαποστολή θανάτου. δύο δ' ἐκ ταύτης παρίσταται τῆς φωνῆς, ἐν μὲν καθ' ὃ τινι ἐπιπέμπεται θάνατος, ἕτερον δὲ καθ' ὃ ἀπὸ τίνος ἀποστέλλεται. ὅτῳ μὲν οὖν ἐπιπέμπεται, θνήσκει πάντως ἐκεῖνος, ἀφ' οὗ δὲ ἀποστέλλεται, ζῆ τε καὶ περιέσσι. **45.** τῷ μὲν δὴ Κάιν ὁ τὸν θάνατον δεχόμενός ἐστιν οἰκεῖος αἰεὶ τὸν πρὸς ἀρετὴν βίον θνήσκοντι, τῷ δὲ Σὴθ συγγενέστατος ἀφ' οὗπερ ἀποστέλλεται καὶ διατειχίζεται τὸ ἀποθνήσκειν· τὴν γὰρ ἀληθῆ ζωὴν ὁ σπουδαῖος κεκάρπεται. **46.** καὶ μὴν ὃ γε Λάμεχ ταπεινώσις ὢν ἀμφίβολός ἐστιν· ἢ γὰρ ὑφιεμένων τῶν τῆς ψυχῆς τόνων κατὰ τὰ ἐξ ἀλόγων παθῶν ἐγγενόμενα νοσήματά τε καὶ ἀρρωστήματα ταπεινούμεθα ἢ κατ' ἀρετῆς ζῆλον στέλλοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ οἰδούσης οἰήσεως. **47.** ἢ μὲν οὖν προτέρα γίνεται κατ' ἀσθένειαν, εἶδος τῆς πολυμῶρφου καὶ πολυτρόπου λέπρας οὕσα· ὅταν γὰρ ἡ ὄψις ταπεινότερα φαίνεται τὴν ὁμαλὴν καὶ εὐτονον κλασθεῖσα φαντασίαν, τὴν χαλεπὴν νόσον λέπραν ὁ νομοθέτης φησὶ γενέσθαι (Lev. 13, 3). **48.** ἢ δὲ ἕτερα ἀπὸ ἰσχύος συνίσταται καρτερᾶς, ἢ καὶ ἰλασμός ἐπιτετατὸν τῆς δεκάδος ἀριθμὸν τέλειον· προστέτακται γὰρ τὰς ψυχὰς ταπεινοῦν δεκάτῃ τοῦ μηνός (Lev. 23, 27), ὅπερ ἐστὶ μεγαλαυχίαν ἀποτίθεσθαι, ἧς ἢ ἀπόθεσις ἀδικημάτων ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων ἐργάζεται παραίτησιν. ὁ μὲν οὖν οὕτως ταπεινὸς Λάμεχ ἔκγονος μὲν ἐστὶ Σὴθ, πατὴρ δὲ τοῦ δικαίου Νῶε, ὁ δὲ ἐκείνως ἐκβλάστημα Κάιν.

XIV

49. Ἐπόμενον δ' ἂν εἶη σκέψασθαι, τίνος ἔνεκα κτίζων καὶ οἰκοδομῶν πόλιν αὐτὸς οὗτος εἰσάγεται πλήθει γὰρ ἀνθρώπων μεγέθους δεῖ πόλεως πρὸς οἰκησιν, τρισὶ δὲ τοῖς κατ' ἐκεῖνον οὔσι τὸν χρόνον ὑπώρειά τις ἢ μικρὸν ἄντρον ἀνταρκέστατον ἦν ἐνδιαίτημα. καὶ γὰρ μὲν εἶπον τρισὶ, τὸ δ' εἰκὸς ἐνὶ μόνῳ ἑαυτῷ· οὐδὲ γὰρ οἱ γονεῖς τοῦ δολοφονηθέντος τὴν αὐτὴν τῷ κτείναντι πόλιν ὑπέμειναν <ἂν> οἰκεῖν, μεῖζον ἀνδροφονίας ἄγος ἀδελφοκτονίαν ἢ ἐργασαμένῳ. **50.** τὸ μὲν γὰρ οὐ παράδοξον μόνον ἀλλὰ καὶ παράλογον παντὶ τῷ δήλῳ, ἕνα ἄνδρα πόλιν οἰκοδομεῖν. τίνα ἔστι τρόπος; ἀλλ' οὐδ' ἂν οἰκίας μέρος τὸ ἀφανέστατον, μὴ χρώμενον ὑπηρεταῖς ἑτέροις. ἢ ὁ αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ λιθοτομεῖν ἂν δύναιτο, ὑλοτομεῖν, σίδηρον, χαλκὸν ἐργάζεσθαι, τειχῶν μέγαν κύκλον πόλει περιβάλλεσθαι, προπύλαια καὶ προτειχίσματα, ἱερὰ καὶ τεμένη καὶ στοὰς καὶ νεωσοίκους καὶ οἰκίας καὶ ὅσα ἄλλα δημόσια καὶ ἴδια ἔθος οἰκοδομεῖσθαι; καὶ ἔτι πρὸς τούτοις ὀχετοὺς κατὰ γῆν ἀναστέλλειν, στενωποὺς ἀνευρύνειν, κρήνας καὶ ὑδρορροὰς καὶ ὄσων ἄλλων πόλει δεῖ κατασκευάζεσθαι; **51.** μήποτ' οὖν, ἐπειδὴ ταῦτα τῆς ἀληθείας ἀπάδει, βέλτιον ἀλληγοροῦντας λέγειν ἐστὶν ὅτι καθάπερ πόλιν τὸ αὐτοῦ δόγμα κατασκευάζειν ὁ Κάιν ἔγνωκε.

XV

52. ἐπειδὴ τοίνυν πᾶσα πόλις ἐξ οἰκοδομημάτων καὶ οἰκητόρων καὶ νόμων συνέστηκε, τὰ μὲν οἰκοδομηματὰ ἐστὶν αὐτῷ λόγοι οἱ ἀποδεικνύντες, οἷς καθάπερ ἀπὸ τείχους πρὸς τὰς τῶν ἐναντίων ἀπομάχεται προσβολὰς πιθανὰς εὐρέσεις κατὰ τῆς ἀληθείας μυθοπλαστῶν, οἰκήτορες δὲ οἱ ἀσεβείας,

ἀθεότητος, φιλαυτίας, μεγαλαυχίας, ψευδοῦς δόξης ἐταῖροι δοκησίσοφοι, τὸ πρὸς ἀλήθειαν σοφὸν οὐκ εἰδότες, ἄγνοιαν καὶ ἀπαιδευσίαν καὶ ἀμαθίαν καὶ τὰς ἄλλας ἀδελφὰς καὶ συγγενεῖς κήρας συγκεκριοτηκότες, νόμοι δὲ ἀνομία, ἀδικία, τὸ ἄνισον, τὸ ἀκόλαστον, θρασύτης, ἀπόνοια, αὐθάδεια, ἡδονῶν ἀμετρία, τῶν παρὰ φύσιν ἄλεκτοι ἐπιθυμία. 53. τοιαύτης πόλεως ἕκαστος τῶν ἀσεβῶν ἐν ἑαυτοῦ τῇ παναθλία ψυχῇ δημιουργὸς εὐρίσκεται, μέχρις ἂν ὁ θεὸς βουλευθεῖς (Gen. 11, 6) ταῖς σοφιστικαῖς αὐτῶν τέχναις ἀθρόαν καὶ μεγάλην ἐργάσῃται σύγχυσιν. τοῦτο δ' ἔσται, ὅταν μὴ μόνον πόλιν, <ἀλλὰ> καὶ πύργον οἰκοδομῶσιν, οὗ ἡ κεφαλὴ εἰς οὐρανὸν ἀφίξεται (Gen. 11, 4), τουτέστι λόγον ἐκάστου κατασκευαστικόν, ὃνπερ εἰσηγούνται κεφαλὴν ἔχοντα τὸ οἰκεῖον νόημα, ὃ προσαγορεύεται συμβολικῶς οὐρανός· ἀνάγκη γὰρ παντός λόγου κεφαλὴν καὶ τέλος εἶναι τὸν δηλούμενον νοῦν, οὗ χάριν αἱ μακρὰ διεξοδοί τε καὶ ῥήσεις ὑπὸ λογίων ἀνδρῶν εἰώθασιν γίνεσθαι.

XVI

54. τοσοῦτον δ' ἄρα τῆς ἀσεβείας ἐπιβεβήκασιν, ὥστ' οὐ μόνον δι' ἑαυτῶν ἐγείρειν τὰς τοιαύτας πόλεις ἀξιούσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλάρετον πληθὺν Ἰσραὴλ ἀναγκάζουσιν ἐπιστάτας καὶ διδασκάλους κακῶν ἔργων ἐπ' αὐτοῖς χειροτονήσαντες. λέγεται γὰρ ὅτι κακωθέντες ὑπὸ τῶν ἐπιστατῶν τῷ βασιλεῖ τῆς χώρας ἰ τρεῖς πόλεις οἰκοδομοῦσι, Πειθῶ, Ραμεσσή, Ὡν, ἣ ἐστὶν Ἡλίου πόλις (Exod. 1, 11). 55. αὐταὶ δὲ τροπικώτερον νοῦν, αἴσθησιν, λόγον, τὰ περὶ ἡμᾶς ὄντα, δηλοῦσιν· ἡ μὲν γὰρ Πειθῶ ὁ λόγος ἐστίν, ὅτι περὶ τοῦτον τὸ πείθειν, ἔχει δὲ ἐρμηνείαν στόμα ἐκθλίβον, ἐπειδήπερ καὶ ὁ τοῦ φαύλου λόγος ἐξωθεῖν καὶ ἀνατρέπειν τὰ σπουδαῖα μελετᾷ. 56. Ραμεσσή δὲ ἡ αἴσθησις *** καθάπερ γὰρ ὑπὸ σῆτος ὑφ' ἐκάστης τῶν αἰσθήσεων νοῦς ἐκβιβρώσκειται καὶ διεσθίεται, σειόμενος καὶ σπαραττόμενος· αἱ γὰρ ἐπεισοῦσαι μὴ καθ' ἡδονὴν φαντασίαι λυπηρὸν καὶ ἐπίπονον ἀποτίκτουσι τὸν βίον. 57. ἡ δὲ Ὡν καλεῖται μὲν βουνός, ἔστι δὲ συμβολικῶς ὁ νοῦς· ἐπὶ γὰρ τοῦτον οἱ πάντων θησαυρίζονται λόγοι. μάρτυς δὲ καὶ ὁ νομοθέτης τὴν Ὡν Ἡλίου πόλιν προσαγορεύσας· ὥσπερ γὰρ ἀνατείλας ἡλῖος τὰ κρυπτόμενα νυκτὶ ἐμφανῶς ἐπιδείκνυται, οὕτως ὁ νοῦς τὸ οἰκεῖον φῶς ἀποπέλλων πάντα καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ πράγματα τηλαυγῶς παρασκευάζει καταλαμβάνεσθαι. 58. διόπερ οὐκ ἂν τις εἰπῶν ἀμάρτοι τοῦ συγκρίματος εἶναι ἡμῶν τὸν νοῦν ἡλίον, ὃς ἐν ἀνθρώπῳ τῷ βραχεῖ κόσμῳ μὴ ἀνατείλας καὶ τὸ ἴδιον φέγγος ἐκλάμψας, πολὺ σκότος τῶν ὄντων καταχέας οὐδὲν ἐὰν προφαίνεσθαι.

XVII

59. τὸν βουνὸν τοῦτον ὁ ἀσκητὴς Ἰακώβ ἐν τοῖς πρὸς Λάβαν δικαίοις μάρτυρα καλεῖ (Gen. 31, 46. 47) δογματικώτατα δηλῶν ὅτι ὁ νοῦς ἐκάστῳ μάρτυς ἐστίν ὧν ἐν ἀφανεί βουλεύεται καὶ τὸ συνειδὸς ἔλεγχος ἀδέκαστος καὶ πάντων ἀψευδέστατος, *** πρὸ τούτων τῶν πόλεων οἰκοδομεῖται. 60. φησὶ γὰρ τοὺς κατασκόπους ἐλθεῖν εἰς Χεβρών, ἐκεῖ δ' εἶναι Ἀχειμᾶν καὶ Σεσεῖν καὶ Θαλαμείν, γενεᾶς Ἐνάχ· εἰτ' ἐπιφέρει· “καὶ Χεβρῶν ἐπτὰ ἔτεσιν ὠκοδομήθη πρὸ τοῦ Τάνιν Αἰγύπτου” (Num. 13, 23). φυσικώτατον <τὸ> τὰς ὁμωνυμίας εἶδεσι διαστέλλεσθαι. Χεβρῶν <γὰρ> ἐρμηνεύεται συζυγὴ· δισδὸν δὲ τοῦτο, ψυχῆς ἢ σώματι συνεζευγμένης ἢ πρὸς ἀρετὴν ἡρμοσμένης. 61. ἡ μὲν οὖν σωματικαῖς συζυγίαις ὑποβάλλουσα αὐτὴν οἰκήτορας ἔχει τοὺς λεχθέντας· ἐρμηνεύεται δὲ ὁ μὲν Ἀχειμᾶν ἀδελφός μου, ὁ δὲ Σεσεῖν ἐκτός μου, ὁ δὲ Θαλαμείν κρεμᾶμενός τις· ἀνάγκη γὰρ ψυχῆς ταῖς φιλοσωμάτοις ἀδελφὸν μὲν νομίζεσθαι τὸ σῶμα, τὸ σῶμα, τὰ δὲ ἐκτός ἀγαθὰ διαφερόντως τετιμησθαι· ὅσαι δὲ τοῦτον διάκεινται τὸν τρόπον, ἀψύχων ἐκκρέμανται καὶ ἰ καθάπερ οἱ ἀνασκολοπισθέντες ἄχρι θανάτου φθαρταῖς ὕλαις προσήλωνται. 62. ἡ δὲ τῷ καλῷ συνεζευγμένη διαφερόντων ταῖς ἀρεταῖς ἔλαχεν οἰκητόρων, οὓς τὸ διπλοῦν σπήλαιον (Gen. 23, 9) ζυγάδην κεχώρηκεν, Ἀβραάμ Σάρραν, Ἰσαὰκ Ῥεβέκκαν, Λεῖαν Ἰακώβ, ἀρετὰς καὶ τοὺς ἔχοντας. ἡ Χεβρῶν αὕτη, μνήμας ἐπιστήμης <καὶ> σοφίας θησαυροφυλακοῦσα, προτέρα καὶ Τάνεως καὶ πάσης ἐστὶν Αἰγύπτου. πρεσβυτέραν γὰρ ἡ φύσις ψυχὴν μὲν σώματος, Αἰγύπτου, ἀρετὴν δὲ κακίας, Τάνεως – ἐντολὴ γὰρ ἀποκρίσεως ἐρμηνεύεται Τάνις – εἰργάζετο, τὸ πρεσβύτερον ἀξιώματι μᾶλλον ἢ χρόνου μήκει δοκιμάσασα.

XVIII

63. παρὸ καὶ τὸν Ἰσραὴλ νεώτερον ὄντα χρόνῳ πρωτόγονον υἱὸν (Exod. 4, 22) ἀξιῶματι καλεῖ, διασυνιστὰς ὅτι <ὁ> τὸν θεὸν ὀργῶν, ἀρχεγονώτατον ὄν, τετίμηται, τοῦ ἀγενήτου γέννημα πρώτιστον, ἐκ τῆς παρὰ τοῖς θνητοῖς μισουμένης ἀρετῆς ἀποκηθέν, ᾧ [ὁ] νόμος ἐστὶν ὡς πρεσβυτάτῳ διπλαῖ διδοσθαι τὰ πρεσβεία (Deut. 21, 17). 64. διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἑβδόμη τάξει μὲν ἐπιγέννημά ἐστιν ἐξάδος, δυνάμει δὲ πρεσβυτάτη παντὸς ἀριθμοῦ, μηδὲν διαφέρουσα μονάδος, δηλώσει δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τῆς κοσμοποιίας ἐπιλόγῳ φάσκων· “καὶ κατέπαυσεν ὁ θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὧν ἐποίησε· καὶ εὐλόγησεν ὁ θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην καὶ ἡγίασεν αὐτήν, ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὧν ἤρξατο ὁ θεὸς ποιῆσαι” (Gen. 2, 2. 3). 65. εἴτ’ ἐπιλέγει “αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὅτε ἐγένετο, ἡ ἡμέρα ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν” (Gen. 2, 4). τῇ δὲ πρώτη ταῦτα γέγονεν, ὥστε τὴν ἑβδόμην εἰς μονάδα τὴν πρώτην καὶ ἀρχὴν τῶν ὅλων ἀναφέρεσθαι. ταῦτ’ ἐμηκύναμεν ὑπὲρ τοῦ δεῖξαι τηλαυγέστερον τὴν δόξαν, ἣν ὁ Κάιν ὥσπερ τινα πόλιν οἶεται δεῖν κατασκευάζειν.

XIX

66. Υἱὸς δὲ τοῦ Ἐνώχ λέγεται Γαιδάδ (Gen. 4, 18), ὃ ἐρμηνεύεται ποιμνιον, σφόδρα ἀκολουθῶς· τὸν γὰρ τῷ νῶ χαριζόμενον τὰ πάντα τῷ μηδὲ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἣτις ἐστὶ καταλαβεῖν δυναμένῳ γεννᾶν ἀλόγους ἤρμωτες δυνάμεις, ἀγειρομένας εἰς ποιμνιον· οὐ γὰρ λογικῶν ἀνδρῶν τὸ δόγμα. 67. ποιμνη δὲ πᾶσα τὸν ἐπιστάντα οὐκ ἔχουσα ποιμένα μεγάλαις ἐξ ἀνάγκης κακοπραγίαις ἰ χρῆται, ἅτ’ οὐ δυναμένη δι’ ἑαυτῆς ἀπωθεῖσθαι μὲν τὰ βλάπτοντα, αἰρεῖσθαι δὲ τὰ ὠφελήσοντα. παρὸ καὶ Μωυσῆς εὐχόμενός φησιν· “ἐπισκεψάσθω κύριος ὁ θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκὸς ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς συναγωγῆς ταύτης, ὅστις ἐξελεύσεται πρὸ προσώπου αὐτῶν καὶ ὅστις εἰσελεύσεται, καὶ ὅστις ἐξάξει αὐτοὺς καὶ ὅστις εἰσάξει, καὶ οὐκ ἔσται ἡ συναγωγή κυρίου ὡσεὶ πρόβατα οἷς οὐκ ἔστι ποιμήν” (Num. 27, 16. 17). 68. ὅταν γὰρ ὁ προστάτης ἢ [ὁ] ἐπίτροπος ἢ πατήρ ἢ ὁ τι φίλον καλεῖν τοῦ συγκρίματος ἡμῶν, ὁ ὀρθὸς λόγος, οἴχηται καταλιπὼν τὸ ἐν ἡμῖν ποιμνιον, ἀτημέλητον ἐαθὲν διόλλυται μὲν αὐτό, μεγάλη δὲ τῷ δεσπότῃ ζημία γίνεται· τὸ δ’ ἄλογον καὶ ἀπροστασίαστον θρέμμα χηρεῦσαν ἀγελάρχου τοῦ νοθετήσοντός τε καὶ παιδεύσοντος μακρὰν λογικῆς καὶ ἀθανάτου ζωῆς ἀπώκισται.

XX

69. διὸ τοῦ Γαιδάδ υἱὸς εἶναι λέγεται Μαιήλ (Gen. 4, 18), οὗ τὸ ὄνομα μεταληφθέν ἐστὶν ἀπὸ ζωῆς θεοῦ. ἐπεὶ γὰρ τὸ ποιμνιον ἄλογον, ὁ δὲ θεὸς πηγὴ λόγου, ἀνάγκη τὸν ἀλόγως βιοῦντα τῆς θεοῦ ζωῆς ἀπεσχοινίσθαι. τὸ μὲν οὖν κατὰ θεὸν ζῆν ἐν τῷ ἀγαπᾶν αὐτὸν ὀρίζεται Μωυσῆς· λέγει γὰρ ὅτι ἡ ζωὴ σου τὸ ἀγαπᾶν τὸν ὄντα (Deut. 30, 19. 20). 70. τοῦ δ’ ἐναντίου βίου παράδειγμα τίθεται τὸν ἐπιτυχόντα τοῦ κλήρου τράγον· “στήσει γὰρ αὐτὸν” φησὶ “ζῶντα ἐναντίον κυρίου τοῦ ἐξιλάσασθαι ἐπ’ αὐτοῦ, ὥστε ἐξαποστεῖλαι αὐτὸν εἰς τὴν ἀποπομπήν” (Lev. 16, 10), ἄγαν ἐξητασμένως· 71. ὡς γὰρ ἡδονῶν ἀπεχομένους πρεσβύτας εὐφρονῶν οὐκ ἂν τις ἀποδέξαιτο, ὅτι τὸ γῆρας, ἢ μακρὰ καὶ ἀνίατος νόσος, τοὺς τῶν ὀρέξεων ἐχάλασέ τε καὶ ἔλυσε τόνους, ἐπαίνου δ’ ἂν ἀξιῶσειε τοὺς ἡβῶντας, ὅτι φλεγούσης τῆς ἐπιθυμίας ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀκμῆς ὅμως σβεστηρίων ὀργάνων τῶν κατὰ παιδείαν λόγων εὐπορήσαντες τὸν πολὺν φλογμὸν ἅμα καὶ βρασμὸν τῶν παθῶν ἐπεκούφισαν, οὕτως οἷς μὲν οὐδὲν νόσημα, οἷα ἐκ πονηρᾶς φιλεῖ διαίτης ἐπανίστασθαι, ἐλάττων ἔπαινος ἔπεται, ὅτι κατὰ φύσεως εὐμοιρίαν ἀπροαιρέτως ἐχρήσαντο εὐτυχία, οἷς δ’ ἐξεγερθὲν ἀντιστατεῖ, μείζων, εἰ δὴ διερεϊσάμενοι καθελεῖν αὐτὸ βουληθεῖεν τε καὶ δυνηθεῖεν. 72. τὰ γὰρ ἡδονῆς ὄλκοῦ δελέατα αὐστηρῶ τόνῳ καθελεῖν ἰσχύσαι τὸν ἐφ’ ἑκουσίοις ἔχει κατορθώμασιν ἔπαινον. ἐὰν οὖν τούτων εὐδαίμονα κλήρον ἀπολαχόντα μηδὲν, ζῆ δὲ ἐν ἡμῖν τὰ ἀποπομπαῖα νοσήματα καὶ ἀρρωστήματα, ἰ σπουδάζωμεν αὐτὰ ἀνατρέπειν καὶ καταβάλλειν· τὸ γὰρ ἐξιλάσασθαι ἐπ’ αὐτῶν τοιοῦτόν ἐστιν, ὁμολογήσαι ὅτι ἔχοντες αὐτὰ ἐν ψυχῇ ζῶντα καὶ περιόντα οὐκ ἐνδίδομεν, ἀλλ’ ἀντιβάντες ἅπασι καρτερῶς ἀπομαχόμεθα, μέχρις ἂν παντελῶς ἀποδιοπομπησώμεθα.

XXI

73. τί δ' ἔπεται τῷ μὴ κατὰ βούλημα τὸ τοῦ θεοῦ ζῶντι ἢ θάνατος ὁ ψυχῆς; οὗτος δὲ ὀνομάζεται Μαθουσάλα, ὃς ἐρμηνευθεὶς ἦν ἀποστολή θανάτου. διὸ τοῦ Μαϊήλ υἱὸς ἐστὶ (Gen. 4, 18), τοῦ τὸν ἴδιον βίον ἀπολελοιπότης, ὃ τὸ ἀποθνήσκειν ἐπιπέμπεται, ψυχῆς θάνατος, ἢ κατὰ πάθος ἄλογόν ἐστὶν αὐτῆς μεταβολή. 74. τοῦτο μέντοι τὸ πάθος ὅταν κυοφορήσῃ, μετὰ χαλεπῶν ὠδίνων νοσήματα καὶ ἀρρωστήματα ἔτεκεν ἀνιάτα, ὑφ' ὧν ἰλυσπωμένη ταπεινοῦται καὶ κάμπτεται· πιέζει γὰρ αὐτὴν ἕκαστον ἐπιφέρων ἄχθος ἀνήνυτον, ὡς μηδ' ἀνακῦψαι δύνασθαι. τοῦθ' ἅπαν ὀνόμασται Λάμεχ· ἐρμηνείαν γὰρ ἔχει ταπεινώσιν, ἴν' εἰκότως τοῦ Μαθουσάλα γένηται ὁ Λάμεχ υἱὸς (Gen. 4, 18), πάθους τοῦ περὶ ψυχὴν θανάτου ταπεινὸν καὶ ὑπεῖκον, ἀλόγου ὀρμῆς ἔκγονον ἀρρώστημα.

XXII

75. "Ἐλαβε δ' ἑαυτῷ Λάμεχ δύο γυναῖκας· ὄνομα τῇ μιᾷ Ἀδὰ, καὶ ὄνομα τῇ δευτέρᾳ Σελλά" (Gen. 4, 19). πᾶν ὅ τι ἂν ἑαυτῷ λαμβάνῃ φαῦλος, πάντως ἐστὶν ἐπίληπτον, ἅτε γνώμη δυσκαθάρτων μαινώμενον καὶ γὰρ ἔμπαλιν αἱ τῶν σπουδαιῶν ἐκούσιοι πράξεις ἐπαινεταὶ πᾶσαι. διὸ νῦν μὲν ὁ Λάμεχ ἑαυτῷ γυναῖκας αἰρούμενος κακὰ μέγιστα αἰρεῖται, αὐθις <δ' > Ἀβραάμ, Ἰακώβ, Ααρῶν ἑαυτοῖς λαμβάνοντες ἀγαθοῖς οἰκειοῖς συνέρχονται. 76. λέγει <γὰρ> ἐπὶ μὲν τοῦ Ἀβραάμ οὕτως· "καὶ ἔλαβον Ἀβραάμ καὶ Ναχωρ ἑαυτοῖς γυναῖκας· ὄνομα τῇ γυναικὶ Ἀβραάμ Σάρρα" (Gen. 11, 29), ἐπὶ <δὲ> τοῦ Ἰακώβ· "ἀναστὰς ἀπόδραθι εἰς τὴν Μεσοποταμίαν εἰς τὸν οἶκον Βαθουήλ πατρὸς τῆς μητρὸς σου, καὶ λάβε σεαυτῷ ἐκεῖθεν γυναῖκα ἐκ τῶν θυγατέρων Λάβαν ἀδελφοῦ τῆς μητρὸς σου" (Gen. 28, 2), ἐπὶ δὲ τοῦ Ααρῶν· "ἔλαβε δὲ Ααρῶν τὴν Ἐλισάβετ, θυγατέρα Ἀμιναδάμ, ἀδελφὴν Ναασῶν, ἑαυτῷ γυναῖκα" (Exod. 6, 23). 77. Ἰσαὰκ δὲ καὶ Ἰ Μωυσῆς λαμβάνουσι μὲν, οὐ δι' ἑαυτῶν δὲ λαμβάνουσιν, ἀλλ' ὁ μὲν Ἰσαὰκ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς λαβεῖν λέγεται (Gen. 24, 67), Μωυσῆ δὲ ὁ ἄνθρωπος παρ' ᾧ κατώκησε τὴν θυγατέρα Σεπφώραν ἐκδίδοται (Exod. 2, 21).

XXIII

78. τούτων δ' οὐ παρέργως αἱ διαφοραὶ παρὰ τῷ νομοθέτῃ ἰ μεμύνηνται. τοῖς μὲν γὰρ ἀσκηταῖς προκόπτουσι καὶ βελτιουμένοις ἢ ἐκούσιος αἴρεσις τὰγαθοῦ μαρτυρεῖται, ἵνα μηδ' ὁ πόνος ἀστεφάνωτος ἀφεθῇ· τοῖς δ' αὐτοδιδάκτου καὶ αὐτομαθοῦς σοφίας ἀξιωθεῖσιν ἔπεται τὸ μὴ δι' ἑαυτῶν παρὰ θεοῦ δ' ἐγγυᾶσθαι λόγον καὶ λαμβάνειν τὴν σοφῶν σύμβιον ἐπιστήμην. 79. ὁ δὲ τῶν ἀνθρωπίνων ἀπορριφεῖς, ὁ ταπεινὸς καὶ χαμαιζήλος Λάμεχ, προτέραν Ἀδὰ ἀγεται γυναῖκα, ἣτις ἐρμηνεύεται μαρτυρία, προξενήσας ἑαυτῷ αὐτὸς τὸν γάμον· οἶεται γὰρ τὴν κατὰ τὰς εὐθίκτους ἐπιβολὰς λείαν κίνησιν καὶ διέξοδον τοῦ νοῦ, μηδενὸς [τῶν] εἰς εὐμαρῆ κατάληψιν κωλυσιεργούντος, ἀγαθὸν εἶναι πρῶτον ἀνθρώπῳ. 80. τί γὰρ ἂν εἴη, φησί, κρεῖττον τοῦ τὰς ἐννοίας, τὰς διανοήσεις, τὰς εἰκασίας, τοὺς στοχασμούς, συνόλως τὰς βουλὰς, τὸ λεγόμενον ἀρτίοις ποσὶ βαίνειν, ὡς ἐπὶ τὸ τέλος ἀπταιστώως προσέρχεσθαι, μαρτυρουμένης ἐν ἅπασιν <τοῖς> λεχθεῖσι διανοίαις; ἐγὼ δ', εἰ μὲν τις εὐθυβόλῳ καὶ εὐθίκτῳ γνώμῃ πρὸς μόνον χρῆται τὰ καλά, τοῦτον εὐδαίμονα γράφω διδασκάλῳ τῷ νόμῳ χρώμενος· καὶ γὰρ αὐτὸς ἄνδρα ἐπιτυχάνοντα εἶπε τὸν Ἰωσήφ, οὐκ ἐν ἅπασιν, ἀλλ' ἐν οἷς ὁ θεὸς τὸ εὐδοεῖν ἐχαρίζετο (Gen. 39, 2)· δωρεαὶ δ' αἱ τοῦ θεοῦ καλαὶ πᾶσαι. 81. εἰ δὲ τις τῷ τῆς φύσεως εὐστόχῳ καὶ εὐτρόχῳ μὴ πρὸς τὰ ἀστεία μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἐναντία κέχρηται τὰ διάφορα ἐξαδιαφορῶν, κακοδαιμονιζέσθω. ἐν γοῦν ἀρᾷ εἶδει λέγεται κατὰ τὸν τῆς συγχύσεως τόπον, ὅτι "οὐκ ἐκλείψει ἐξ αὐτῶν πάνθ' ὅσα ἂν ἐπιθῶνται ποιεῖν" (Gen. 11, 6)· ὄντως γὰρ ἀνήκεστός ἐστὶ συμφορὰ ψυχῆς εὐδοεῖν οἷς ἂν ἐπιθῆται, καὶ τὰ αἰσχίστα. 82. ἐγὼ δ' ἂν εὐξαίμην, εἰ ποτε διανοηθεῖν ἀδικεῖν, ἐπιλιπεῖν τὰδικεῖν, καὶ εἴπερ ζῆν ἀνάνδρως, ἐπιλιπεῖν τὸ ἀκολασταίνειν, καὶ εἰ θρασέως μέντοι καὶ πανούργως, ἔνδειαν θρασυτήτος καὶ πανουργίας γενέσθαι παντελῆ· εἰ μὴ καὶ τοῖς κλέπτειν ἢ μοιχεύειν ἢ ἀνδροφονεῖν ἐγνωκόσιν οὐκ ἔστιν ἄμεινον ἐπιθεῖν τούτων ἕκαστον ἐκλελοιπὸς καὶ διεφθαρμένον.

XXIV

83. τὴν οὖν Ἀδὰ παραίτησαι, διάνοια, τὴν μαρτυροῦσάν τε τοῖς φαύλοις καὶ μαρτυρουμένην ἐν ἰ ταῖς πρὸς ἕκαστα αὐτῶν ἐπιβολαῖς. εἰ δὲ κοινωνὸν αὐτὴν ἀξιῶσεις ἔχειν, μέγιστον ἀποτέξεται σοι κακόν, τὸν Ἰωβὴλ (Gen. 4, 20), ὃς ἐρμηνεύεται μεταλλοῖων· εἰ γὰρ τῇ μαρτυρίᾳ χαίρεις ὧν ἂν τύχη, στρέφειν καὶ ἀνακυκλεῖν ἕκαστα βουλήσῃ, τοὺς παγέντας ὑπὸ τῆς φύσεως τοῖς πράγμασιν ὄρους μετατιθεῖς.

84. σφόδρα δὲ καὶ Μωυσῆς ἀχθόμενος τοῖς τοιούτοις καταρᾶται λέγων· “ἐπικατάρατος ὁ μετατιθεὶς ὄρια τοῦ πλησίον” (Deut. 27, 17). καλεῖ δὲ πλησίον καὶ ἐγγὺς τὰ γαθόν· οὐ γὰρ ἀναπτῆναι, φησὶν, εἰς οὐρανὸν οὐδὲ πέραν θαλάσσης ἀφικέσθαι δεῖ κατὰ ζήτησιν τοῦ καλοῦ· ἐγγὺς γὰρ καὶ πλησίον ἴστασθαι ἑκάστῳ.

85. καὶ τριχῇ γε αὐτὸ διαιρεῖ φυσικώτατα· “ἐν γὰρ τῷ στόματί σου” φησὶν “ἔστι καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ ἐν ταῖς χερσὶ” (Deut. 30, 11-14), τοῦτο δὴ ἐν λόγοις, ἐν βουλαῖς, ἐν πράξεσιν· μέρη γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ ταῦτα, ἐξ ὧν πέφυκε πηγνυσθαι, ὡς ἢ γε ἐνός ἐνδεια οὐκ ἀτελεῖς μόνον ἀπεργάζεται τὸ πᾶν, ἀλλὰ καὶ συνόλως ἀναιρεῖ.

86. τί γὰρ ὄφελος λέγειν μὲν τὰ βέλτιστα, διανοεῖσθαι δὲ καὶ πράττειν τὰ αἰσχίστα; σοφιστῶν οὗτος ὁ τρόπος· τοὺς γὰρ περὶ φρονήσεως καὶ καρτερίας ἀπομηκύνοντες λόγους τὰ ὦτα καὶ τῶν σφόδρα διψῶντων ἀκοῆς ἀποκναιούσιν, ἐν δὲ ταῖς βουλαῖς καὶ ταῖς κατὰ τὸν βίον πράξεσιν εὐρίσκονται διαμαρτάνοντες.

87. τί δ’ ὄφελος ἂ μὲν χρῆ διανοεῖσθαι, ἔργοις δὲ ἀτόποις καὶ λόγοις χρῆσθαι, διὰ μὲν τῶν λόγων τοὺς ἀκούοντας, διὰ δὲ τῶν ἔργων τοὺς ὑπομένοντας ζημιούντας; πράττειν γε μὴν τᾶριστα οὐ σὺν διανοίᾳ καὶ λόγῳ πάλιν ὑπαίτιον· τὸ γὰρ ἄνευ τούτων τῆς ἀκουσίῳ μερίδος ὃν οὐδαμῇ οὐδαμῶς ἐπαιετόν.

88. εἰ δὲ τινι ἐξεγένετο καθάπερ λύραν ἀρμόσασθαι τοὺς τοῦ ἀγαθοῦ πάντας ἤχους καὶ συνῶδον ἀποφῆναι λόγον μὲν διανοίᾳ, διάνοιαν δὲ ἔργῳ, τέλειος καὶ πρὸς ἀλήθειαν εὐάρμοστος ὁ τοιοῦτος ἂν νομιζοίτο· ὡσθ’ ὁ μετατιθεὶς ὄρους τοῦ καλοῦ δικαίως ἐπάρατος ἔστι τε καὶ λέγεται.

XXV

89. τοὺς δ’ ὄρους τούτους οὐχ ἢ καθ’ ἡμᾶς γένεσις ἔστησεν, ἀλλ’ οἱ πρὸ ἡμῶν καὶ παντὸς τοῦ γεώδους πρεσβύτεροι λόγοι καὶ θεῖοι· καθὰ καὶ ὁ νόμος δεδήλωκεν ἐπισκίπτων ἡμῶν ἑκάστῳ μὴ κιβδηλεύειν τὸ ἀρετῆς νόμισμα ἐν τούτοις· “οὐ μετακινήσεις ὄρια τοῦ πλησίον, ἃ ἔστησαν οἱ πατέρες σου” (Deut. 19, 14), καὶ ἐν ἑτέροις· “ἐπερώτησον τὸν πατέρα σου καὶ ἀναγγελεῖ σοι, τοὺς πρεσβυτέρους σου καὶ ἐροῦσί σοι· ὅτε διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὄρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ· καὶ ἐγένετο μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ” (Deut. 32, 7-9).

90. ἄρ’ οὖν ἐὰν πύθωμαι τοῦ γεννήσαντος καὶ θρέψαντός με πατρὸς ἢ τῶν ἐκείνου μὲν ἡλικιωτῶν, ἐμοῦ δὲ πρεσβυτέρων, ἢ διένειμεν ἔθνη ὁ θεὸς ἢ ἔσπειρεν ἢ ᾤκισεν, ἀποκρινούνται μοι παγίως, ὡσπερ τῷ μερισμῷ παρηκολουθηκότες ἐκείνῳ; οὐ μὲν οὖν, ἀλλὰ φήσουσιν ὅτι καὶ ἡμεῖς ἐφ’ ἡλικίας παρὰ τῶν γονέων καὶ ἔτι ἀρχαιοτέρων φιλοπευστήσαντες οὐδὲν σαφὲς ἀνεμάθομεν· οὐδὲν γὰρ εἶχον ὅ τι διδάξουσιν ἡμᾶς καὶ αὐτοὶ πάλιν ἄλλων ἀξιῶσαντες γενέσθαι ἐπιστημόνων ἀνεπιστήμονες γνώριμοι.

XXVI

91. μήποτ’ οὖν πατέρα μὲν τῆς ψυχῆς ἡμῶν τὸν ὀρθὸν λόγον καλεῖ, πρεσβυτέρους δὲ τοὺς ἐταίρους αὐτοῦ καὶ φίλους. οὗτοι τῆς ἀρετῆς τοὺς ὄρους ἐπήξαντο πρῶτοι, πρὸς οὓς ἄξιον φοιτῆσαι μαθήσεως καὶ διδασκαλίας ἕνεκα τῶν ἀναγκαίων. τὰ δ’ ἀναγκαῖα ταῦτα· ὅποτε ὁ θεὸς διένειμε καὶ διετείχιζε τὰ τῆς ψυχῆς ἔθνη τὰ ὁμόφωνα τῶν ἀλλογλώττων διυστὰς καὶ διοικίζων, τοὺς τε γῆς παῖδας ἔσπειρε καὶ ἐξετόξευσεν ἀφ’ ἑαυτοῦ, οὓς Ἀδὰμ ὠνόμασεν υἱοὺς, τότε τῶν ἀρετῆς ἐκγόνων τοὺς ὄρους ἔστησεν ἰσαρίθμους ἀγγέλους· ὅσοι γὰρ θεοῦ λόγοι, τσαῦτα ἀρετῆς ἔθνη τε καὶ εἶδη.

92. τίνες <δ’> αἱ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ λήξεις καὶ τίς ἢ τοῦ παντάρχου καὶ ἡγεμόνος ἀποκεκληρωμένη μοῖρα; τῶν μὲν οὖν ὑπηρετῶν αἱ ἐν εἶδει ἀρεταί, τοῦ δὲ ἡγεμόνος τὸ ἐπίλεκτον γένος Ἰσραήλ· ὁ γὰρ ὄρων τὸν θεὸν ὑπὸ ἐκπρεπεστάτου κάλλους ἀγόμενος τῷ ὀρωμένῳ προσκεκληρῶται τε καὶ μεμερίσται.

93. πῶς οὖν οὐκ ἐπιπληκτέος Ἰωβὴλ, ὃς ἐλλάδι γλώττῃ μεταλλοῖων καλεῖται τὰς φύσεις τῶν πραγμάτων ἢ μεταποιῶν; τὰ γὰρ φρονήσεως καὶ καρτερίας καὶ δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς κάλλη θεοειδέστατα τύποις ἐναντίοις ἀφροσύνης, [καὶ] ἀκρασίας, ἀδικίας, ἀπάσης κακίας μετεχάραπτεν ἀφανίζων τὰ ἐνσημανθέντα πρότερον.

XXVII

94. αἰεὶ γὰρ ἐπιτεθειμέναι δευτέραι σφραγίδες τοὺς τῶν προτέρων τύπους διαφθείρουσιν. ὁ δὲ γε νόμος τοσοῦτον δεῖ κακὰ ἀγαθῶν ἐπιτρέπειν ἀντικαταλλάττεσθαι, ὥστ' οὐδὲ καλὰ πονηρῶν ἔᾱ, πονηρὰ οὐ τὰ φαῦλα παραλαμβάνων – ἐπεὶ τοῦτό γε εὐηθες μὴ προῖεσθαι τὰ κακὰ ὑπὲρ κτήσεως τῶν ἰαμεινόνων –, ἀλλὰ τὰ καματηρὰ καὶ ἐπίπονα, ἅπερ Ἀττικοὶ τὴν πρώτην ὀξυτονοῦντες συλλαβὴν καλοῦσι πόνηρα. 95. ἔστι δὲ τὸ διάταγμα τοιοῦτο· “πᾶν ὃ ἐὰν ἔλθῃ ἐν τῷ ἀριθμῷ ὑπὸ τὴν ῥάβδον, τὸ δέκατον ἅγιον τῷ κυρίῳ. οὐκ ἀλλάξεις καλὸν πονηρῷ· ἐὰν δὲ ἀλλάξῃς, αὐτὸ τε καὶ τὸ ἀλλαγμὰ ἔσται ἅγια” (Lev. 27, 32-33). καίτοι πῶς τό γε πονηρὸν γένοιτ' ἂν ἅγιον; ἀλλ', ὅπερ ἔφην, τὸ ἐπίπονον ἀλλ' οὐ φαῦλον παρείληπται, ὥστε τοιοῦτον εἶναι τὸ δηλούμενον· τέλειον μὲν ἀγαθὸν ἔστι τὸ καλόν, ἀτελὲς δὲ ὠφέλιμον πόνος. ἐὰν οὖν τὸ παντελὲς κτήσῃ, μηκέτι ζητεῖ τὸ ἐνδέον· εἰ δὲ προσυπερβάλλων ἐθελήσῃς ἔτι πονεῖν, ἴσθ' ὅτι δόξεις μὲν ἐνός ἐν ἀντικαταλλάττεσθαι, κτήσῃ δὲ πρὸς ἀλήθειαν ἀμφοτέρω· ἐκάτερον γὰρ εἰ καὶ ἰσότημον, ἀλλ' οὐ τὸ πάντως ἅγιόν ἐστιν.

XXVIII

96. ἅγιον δὲ πρᾶγμα δοκιμάζεται διὰ τριῶν μαρτύρων, ἀριθμοῦ μέσου, παιδείας, ἀριθμοῦ τελείου. διὸ λέγεται· “πᾶν ὃ ἐὰν ἔλθῃ ἐν τῷ ἀριθμῷ ὑπὸ τὴν ῥάβδον, τὸ δέκατον ἅγιον”. τὸ μὲν γὰρ ἀπαξιωθὲν ἀριθμοῦ βέβηλον, οὐχ ἅγιον, τὸ δὲ καταριθμηθὲν ἄτε ἐγκεκριμένον ἤδη δόκιμον. τὸν γοῦν ὑπὸ Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ συναχθέντα σῖτόν φησιν ὁ νόμος μὴ δυνηθῆναι ἀριθμηθῆναι, καὶ ἐπιφέρει· “οὐ γὰρ ἦν ἀριθμός” (Gen. 41, 49), ἐπειδὴ τὰ τοῦ σώματος καὶ τῶν Αἰγυπτίων παθῶν θρεπτικὰ οὐκ ἄξια συνόλω ἀριθμεῖσθαι. 97. ἡ δὲ ῥάβδος παιδείας σύμβολον· ἄνευ γὰρ τοῦ δυσωπηθῆναι καὶ περὶ ἐνίων ἐπιπληχθῆναι νοουθεσίαν ἐνδέξασθαι καὶ σωφρονισμόν ἀμήχανον. δεκάς δὲ τῆς κατὰ προκοπὴν τελειώσεως πίστις, ἀφ' ἧς ὅσιον ἀπάρχεσθαι τῷ τέξαντι, τῷ παιδεύσαντι, τῷ τὰ ἐλπισθέντα τελεσφορήσαντι.

XXIX

98. ταῦτα ἀποχρώντως λελέχθω περὶ τοῦ μεταλλοιοῦντος καὶ τὸ ἀρχαῖον νόμισμα κιβδηλεύοντος, ὃν καὶ πατέρα ὀνομάζει κατοικούντων ἐν σκηναῖς κτηνοτρόφων (Gen. 4, 20). κτήνη μὲν οὖν εἰσιν αἱ ἄλογοι αἰσθήσεις, κτηνοτρόφοι δ' οἱ φιλήδονοι καὶ φιλοπαθεῖς τροφὰς παρέχοντες αὐταῖς τὰ ἐκτὸς αἰσθητά, μακρὰν διεσθηκότες ποιμένων. οἱ μὲν γὰρ ἀρχόντων τρόπον τὰ πλημμελῶς ζῶντα τῶν θρεμμάτων κολάζουσιν, οἱ δ' ἐστιατόρων τροφὰς ἀφθόνους ἰπαρασκευάζοντες ἄδειαν ἀμαρτημάτων παρέχουσιν· ἀνάγκη γὰρ εὐθὺς τὴν ἀπληστίας καὶ κόρου θυγατέρα γεννᾶσθαι ὕβριν. 99. πατὴρ οὖν ἐστὶν εἰκότως <ὁ> ἅπαντα μεταχαράττων καὶ μεταποιῶν τὰ καλὰ τῶν τὸ αἰσθητὸν καὶ ἄψυχον ἅπαν ἐζηλωκῶτων· εἰ γὰρ τὰς ἀσωμάτους <καὶ> νοητὰς φύσεις μετεδίωκε, τοὺς ὀρισθέντας ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων ὄρους ἐφύλαττεν ἂν, οὓς ὑπὲρ ἀρετῆς ὥρισαν ἕκαστον αὐτῆς εἶδος οἰκείῳ τύπῳ χαράξαντες.

XXX

100. Τοῦ δ' Ἰωβὴλ ἀδελφὸν εἶναί φησι τὸν Ἰουβάλ (Gen. 4, 21). ἐρμηνεύεται δὲ καὶ οὗτος μετακλίνων διὰ συμβόλου, ὁ κατὰ προφορὰν λόγος· φύσει γὰρ οὗτος διανοίας ἀδελφός ἐστι. τὸν δὲ τοῦ μεταποιοῦντος νοῦ τὰ πράγματα λόγον μετακλίνοντα σφόδρα δεόντως ὠνόμασε· συμβαίνει γὰρ τρόπον τινὰ καὶ ἐπαμφοτερίζειν καθάπερ ἐπὶ πλάστιγγος ἀντιρρέπον ἢ ὥσπερ θαλαττεύον σκάφος ὑπὸ πολλοῦ κλύδωνος πρὸς ἐκάτερον τοῖχον ἀποκλίνον· βέβαιον γὰρ ἢ σταθῆρὸν οὐδὲν ὁ ἄφρων λέγειν ἔμαθε. 101. Μωσῆς δὲ οὐτ' εἰς δεξιὰ οὐτ' εἰς ἀριστερὰ οὐδ' ὅλως εἰς μέρη τοῦ γηίνου Ἐδῶμ ἀποκλίνειν οἶεται δεῖν, τῇ δὲ μέσῃ ὁδῷ παρέρχεσθαι, ἦν κυριώτατα καλεῖ βασιλικήν (Num. 20, 17). ἐπειδὴ γὰρ πρῶτος καὶ μόνος τῶν ὄλων βασιλεὺς ὁ θεός ἐστι, καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν ἄγουσα ὁδὸς ἄτε βασιλεύς οὕσα εἰκότως

ώνομασται βασιλική. ταύτην δ' ἡγοῦ φιλοσοφίαν, οὐχ ἦν μέτεισιν ὁ νῦν ἀνθρώπων σοφιστικὸς ὄμιλος – λόγων γὰρ οὗτοι τέχνας μελετήσαντες κατὰ τῆς ἀληθείας τὴν πανουργίαν σοφίαν ἐκάλεσαν ἔργω μοχθηρῶ θεῖον ἐπιφημίσαντες ὄνομα –, ἀλλ' ἦν ὁ ἀρχαῖος ἀσκητῶν θίασος διήθλει, τὰς τιθασοὺς τῆς ἡδονῆς γοητείας ἀποστρεφόμενος, ἀστείως καὶ αὐστηρῶς χρώμενος τῇ τοῦ καλοῦ μελέτῃ. **102.** τὴν βασιλικὴν γοῦν ταύτην ὁδόν, ἦν ἀληθῆ καὶ γνήσιον ἔφαμεν εἶναι φιλοσοφίαν, ὁ νόμος καλεῖ θεοῦ ῥῆμα καὶ λόγον. γέγραπται γάρ· “οὐκ ἐκκλινεῖς ἀπὸ τοῦ ῥήματος οὐ ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι σήμερον δεξιὰ οὐδὲ ἀριστερά” (Deut. 28, 14)· ὥστε ἐμφανῶς ἐπιδειχθῆναι ὅτι ταυτόν ἐστὶ τῇ βασιλικῇ ὁδῷ τὸ θεοῦ ῥῆμα, εἶγε προτρέπει μὴτ' ἀπὸ τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ μὴτ' ἀπὸ τοῦ ῥήματος, ὡς συνωνύμων ὄντων, ἀποκλίνοντας ὀρθῇ διανοίᾳ τὴν ἐπ' εὐθείας ἄγουσαν ἀτραπὸν μέσσην τε καὶ λεωφόρον βαδίζειν.

XXXI

103. “Ὁ δὲ Ἰουβάλ οὗτος” φησὶν “ἐστὶ πατὴρ ὁ καταδείξας ψαλτήριον καὶ κιθάραν” (Gen. 4, 21). πατέρα μουσικῆς καὶ τῶν κατὰ μουσικὴν πάντων ὀργάνων τὸν γεγωνόν λόγον προσφύεστατα καλεῖ· τὸ γὰρ φωνητήριον ὄργανον ζῶις ἢ φύσις πρῶτον καὶ τελειότατον ἐργασαμένη πάσας αὐτῷ τὰς ἀρμονίας καὶ τὰ γένη τῶν μελωδιῶν εὐθύς ἐχαρίζετο, ἴν' ἢ τοῖς ἐκ τέχνης μέλλουσι δημιουργεῖσθαι προειργασμένον παράδειγμα. **104.** [καί] καθάπερ γὰρ τὸ οὐς ἡμῶν κύκλους ἐν κύκλοις, ἐλάττους ἐν μείζουσι, γράφουσα σφαιρικὸν ἐτόρνενε τοῦ τὴν προσιούσαν φωνὴν μὴ χεομένην ἔξω σκεδάννυσθαι, εἶσω δ' ὑπὸ τῶν κύκλων συναγομένην καὶ σφιγγομένην οἷα διαχεομένην τὴν ἀκοὴν εἰς τὰς τοῦ ἡγεμονικοῦ δεξαμενάς ἐπαντλεῖσθαι – καὶ τοῦτ' εὐθύς ἦν παράδειγμα θεάτρων τῶν κατὰ πόλεις εὐδαίμονας· πρὸς <γὰρ> τὸ ὠτων σχῆμα ἄκρως ἢ θεάτρων κατασκευὴ μεμίμηται –, οὕτως καὶ τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν ἢ τὰ ζῶα φύσις διαπλάσσασα ὥσπερ μουσικὸν κανόνα τείνασα τὰ ἐναρμόνια καὶ χρωματικὰ καὶ διατονικὰ γένη συνυφαίνουσα κατὰ τὰς τῶν συνημμένων καὶ διεζευγμένων μελωδιῶν παμπληθεῖς ποικιλίας παντὸς ὄργανου μουσικοῦ παράδειγμα ἰδρύετο.

XXXII

105. ὅσα γοῦν αὐλοὶ καὶ λύραι καὶ τὰ παραπλήσια μελωδοῦσι, τῆς ἀηδόνων ἢ κύκνων μουσικῆς τοσοῦτον ἀπολείπεται, ὅσον ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα ἀρχετύπου παραδείγματος, φθαρτὸν εἶδος ἀφθάρτου γένους. τὴν μὲν γὰρ ἀνθρώπων μουσικὴν οὐδενὶ τῶν ἄλλων συγκρίνειν ἄξιον ἔχουσαν γέρας ἐξαίρετον, ᾧ τετίμηται, τὴν ἐναρθρον σαφήνειαν. **106.** τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῇ περὶ τὴν φωνὴν κλάσει χρώμενα καὶ ταῖς ἐπαλλήλοις τῶν τόνων μεταβολαῖς ἀκοᾶς αὐτὸ μόνον ἠδύνει, ὁ δ' ἀνθρώπος, ὥσπερ πρὸς τὸ λέγειν, οὕτως καὶ πρὸς τὸ ἄδειν ἀρθρωθεὶς ὑπὸ φύσεως ἐκάτερον, ἀκοὴν τε καὶ νοῦν, ἐπάγεται, τὴν μὲν τῷ μέλει κηλῶν, τὸν δὲ τοῖς νοήμασιν ἐπιστρέφων. **107.** καθάπερ γὰρ ὄργανον ἀμούσῳ μὲν παραδοθὲν ἀνάρμοστον, μουσικῷ δὲ κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ τέχνην εὐάρμοστον γίνεται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ λόγος ὑπὸ μὲν φαύλου νοῦ κινούμενος ἀνάρμοστος, ὑπὸ δὲ σπουδαίου πάνυ ἐμμελῆς εὐρίσκεται. **108.** λύρα γε μὴν ἢ εἴ τι τῶν ὁμοίων, εἰ μὴ πληχθεῖη πρὸς τινος, ἠρεμεῖ λόγος τε αὐτὸ μὴ πληχθεὶς ὑφ' ἡγεμονικοῦ κατὰ τὰναγκαῖον ἡσυχίαν ἄγει. καὶ μὴν ὥσπερ ὄργανα κατὰ τὰς τοῦ μέλους ἀπειρούς ὅσας κράσεις μεταρμόττεται, οὕτως καὶ ὁ λόγος συνωδὸς τις ἐρμηνεὺς πραγμάτων γινόμενος ἀμυθήτους λαμβάνει μεταβολάς. **109.** τίς γὰρ ἂν ὁμοίως γονεῦσι καὶ τέκνοις διαλεχθεῖη, τῶν μὲν φύσει δούλος, τῶν δὲ γένει δεσπότης ὢν; τίς δ' ἂν ἀδελφοῖς καὶ ἀνεψιοῖς ἢ συνόλως τοῖς ἐγγύς γένους καὶ μακρὰν οὖσιν; τίς δ' ἂν οἰκείοις καὶ ἀλλοτριῖς, ἢ πολίταις καὶ ξένοις, οὐ μικρὰς οὐδὲ *** τύχης ἢ φύσεως ἢ ἡλικίας ἔχουσι διαφοράς; πρὸςβύτη γὰρ ἐτέρως ὁμιλητέον καὶ νέω, καὶ πάλιν ἐνδόξω καὶ ταπεινῷ, καὶ πλουσίῳ καὶ πένητι, καὶ ἄρχοντι καὶ ἰδιώτῃ, καὶ θεράποντι καὶ δεσπότῃ, γυναικί τε αὐτὸ καὶ ἀνδρί, καὶ ἀτέχνῳ καὶ τεχνίτῃ. **110.** καὶ τί δεῖ τὰς τῶν προσώπων ἀμυθήτους ἰδέας καταλέγεσθαι, πρὸς ἃς ὁ λόγος τρεπόμενος ἄλλοτε ἄλλοῖα λαμβάνει σχήματα; καὶ γὰρ αἱ τῶν πραγμάτων ιδιότητες τυποῦσιν αὐτὸν κατὰ τοὺς ἰδίους χαρακτήρας· μεγάλα γὰρ καὶ μικρὰ ἢ πολλὰ καὶ ὀλίγα ἢ ἰδιωτικὰ καὶ δημόσια ἢ ἱερὰ καὶ βέβηλα ἢ ἀρχαῖα καὶ νέα οὐ τὸν αὐτὸν ἂν ἐρμηνεύσαι τρόπον, ἀλλὰ τὸν ἐκάστοις ἐφαρμοζόντα τῷ πλήθει καὶ ἀξιώματι καὶ μεγέθει, τοτὲ μὲν ὑψηλὸν αἴρων ἑαυτὸν, τοτὲ δ' ἔμπαλιν συνάγων τε καὶ συστέλλων. **111.** παρέχουσι δ' ὥσπερ τὰ πράγματα καὶ τὰ πρόσωπα τῷ λόγῳ μεταβολάς, οὕτως καὶ αἱ τῶν γινομένων αἰτίαι καὶ οἱ τρόποι καθ' οὓς γίνεται, προσέτι μέντοι καὶ τὰ ὦν

οὐκ ἄνευ πάντα, χρόνοι καὶ τόποι. παγκάλως οὖν ὁ μετακλίνων λόγους Ἰουβάλ πατήρ εἴρηται ψαλτηρίου καὶ κιθάρας, ἀπὸ μέρους τῆς ὅλης μουσικῆς, ὡς ἐπιδέδεικται.

XXXIII

112. Τὰ μὲν οὖν τῆς Ἀδᾶς ἔγγονα καὶ αὐτὴ τίς ἐστὶ δεδήλωται τὴν δ' ἑτέραν γυναῖκα τοῦ Λάμεχ Σελλὰν καὶ ὅσα ἀποκύει θεασώμεθα. Σελλὰ τοίνυν ἐρμηνεύεται σκιά, τῶν περὶ σῶμα καὶ ἐκτὸς ἀγαθῶν, ἃ τῶ ὄντι σκιάς οὐδὲν διαφέρει, σύμβολον. ἡ κάλλος οὐχὶ σκιά, ὃ πρὸς βραχὺν ἀνθήσαν χρόνον ἀφαινύεται, ἰσχύς δὲ καὶ εὐτονία σώματος, ἃς ἡ τυχοῦσα νόσος ἐξέλυσεν, αἰσθητήρια δὲ καὶ ἡ περὶ ταῦτα ἀκριβεία, ἣν ῥεῦμα δυσῶδες ἐνέφραξεν ἡ γῆρας, ἡ ἀναγκαία καὶ κοινὴ πάντων νόσος, ἐπήρωσεν; ἔτι δ' οὐχὶ πλοῦτοι καὶ δόξαι καὶ ἀρχαὶ καὶ τιμαὶ καὶ ὅσα τῶν ἐκτὸς ἀγαθὰ νενόμισται ἰ σκιά πάντα;

113. χρὴ δὲ τὴν διάνοιαν ὡς δι' ἀναβαθμῶν ἐπὶ τὴν τοῦ παντὸς ἐπάγειν ἀρχήν. εἰς Δελφούς γεγόνασιν ἄνθρωποι τῶν λεγομένων ἐνδόξων, οἱ τοὺς εὐδαίμονας βίους ἐκεῖσε ἀνατεθείκασι. καθάπερ οὖν ἐξίτηλοι γραφαί, οὐ χρόνου μήκει μόνον [οὐ] διερρῦσαν, ἀλλὰ καὶ καιρῶν ὀξείαις μεταβολαῖς ἐκπεπνεύκασιν, εἰσὶ δ' οὐς οἶα χειμάρρου φορὰ πλημμύροντος ἐξαίφνης ἐπικλύσασα ἠφάνισεν. **114.** ἐκ ταύτης τῆς σκιάς καὶ τῶν ἀβεβαίων ὀνειράτων ἀποκνεῖται υἰώνος, ὃν ὠνόμασεν Θεβέλ (Gen. 4, 22). ἐρμηνεύεται δὲ σύμπασα. τῶ γὰρ ὄντι οἱ τὸ παρὰ πολλοῖς ἀδόκμον ἀγαθὸν σύνθετον πλουθυγίαν κτησάμενοι μικρὰ καὶ μεγάλα καὶ πάνθ' ἀπλῶς ἀνήφθαι δοκοῦσιν. **115.** εἰ δὲ καὶ παραγένειτό τις αὐτεξούσιος ἡγεμονία, φυσηθέντες καὶ μετεωρισθέντες ὑπὸ κούφης ἐννοίας, ἐκλαθόμενοι ἑαυτῶν καὶ ὕλης φθαρτῆς ἐξ ἧς γεγόνασι, μείζονος ἢ κατ' ἀνθρωπίνην σύστασιν οἰηθέντες φύσεως ἐπιλαχεῖν ταῖς τιμαῖς αὐτοὺς ὑπὸ μεγαλαυχίας ἀποσεμνύναντες ἐξεθείωσαν. ἤδη γοῦν τινες ἐπετόλμησαν τὸν ἀληθῆ θεὸν φάναι μὴ εἰδέναι (Exod. 5, 2), τῆς περὶ αὐτοὺς ἀνθρωπότητος ἐκλαθόμενοι, διὰ τὴν τῶν περὶ σῶμα καὶ ἐκτὸς ἀμετρίαν ἀφθόνως *** οὐς ἕκαστος χαρακτηρίζων.

XXXIV

116. εἰτά φησιν ὅτι “οὗτος ἦν σφυροκόπος χαλκεὺς χαλκοῦ καὶ σιδήρου” (Gen. 4, 22). τοῦ γὰρ σεσοβημένου περὶ τὰς ἢ σωματικὰς ἡδονὰς [ἢ τὰς ἡδονὰς] ἢ τὰς ἐκτὸς ὕλας ἢ ψυχὴν καθάπερ ἐπ' ἄκμονος σφυρηλατεῖται κατὰ τὰς τῶν ἐπιθυμιῶν μακρὰς καὶ διωλυγίους ἐκτάσεις ἐλαυνομένη. τοὺς μὲν γε φιλοσωμάτων ἴδοις ἂν αἰεὶ καὶ πανταχοῦ λίνα καὶ πάγας πρὸς τῶν ὧν ὀρέγονται θήραν τιθέντας, τοὺς δ' αὖ φιλαργύρους καὶ φιλοδόξους τὸν περὶ ταῦτα οἴστρον καὶ ἴμερον ἐπὶ τὰ πέρατα γῆς καὶ θαλάττης ἀποστέλλοντας καὶ ὥσπερ δικτύοις ταῖς ἀορίστοις αὐτῶν ὀρέξεσιν ἐπισπωμένους τὰ πανταχόθεν, μέχρις ἂν ὑπὸ βίας ἢ σφοδρὰ τάσις ῥῆξιν λαβοῦσα καὶ τοὺς ἔλκοντας ἀντεπισπωμένη πρηγεῖς καταβάλλῃ. **117.** δημιουργοὶ δ' εἰσὶ πάντες οὗτοι πολέμου, παρὸ σίδηρον καὶ χαλκὸν ἐργάζεσθαι λέγονται, δι' ὧν οἱ πόλεμοι ἰ συνίστανται. τὰς μὲν γὰρ μεγίστας καὶ ἀνδρῶν ἰδία καὶ πόλεων κοινὴ διαφορὰς εὖροι τις ἂν σκοπῶν καὶ πάλαι γεγενημένας καὶ νῦν ὑπαρχούσας καὶ ἐσομένας αὐθις ἢ εὐμορφίας γυναικὸς εἵνεκα ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ τιμῆς ἢ ἀρχῆς ἢ κτήσεως ἢ συνόλως ὅσα σώματος καὶ τῶν ἐκτὸς ἐστὶ πλεονεκτήματα. **118.** παιδείας δὲ καὶ ἀρετῆς χάριν, ἃ τοῦ κρατίστου τῶν ἐν ἡμῖν ἀγαθὰ διανοίας ἐστίν, οὔτε ξενικὸς οὐτ' ἐμφύλιος πώποτε κατέσχε πόλεμος. εἰρηναῖα γὰρ φύσει ταῦτα, ἐφ' ὧν εὐνομία καὶ εὐστάθεια καὶ ὅσα περικαλλέστατα εἶδη τοῖς ψυχῆς ὀξυδερεσεστάτοις ὄμμασιν, οὐχὶ τοῖς σώματος ἀμυδροῖς, θεωρεῖται ταῦτα μὲν γὰρ τὰς ἐκτὸς ἐπιφανείας μόνον ὄρα, ὃ δὲ τῆς διανοίας ὀφθαλμὸς εἴσω προελθὼν καὶ βαθύνας τὰ ἐν αὐτοῖς σπλάγχνοις ἐγκεκρυμμένα κατεῖδε. **119.** γίνονται δ' αἱ ταραχαὶ ἢ αἱ στάσεις πᾶσαι τοῖς ἀνθρώποις αἰεὶ σχεδὸν περὶ μὲν οὐδενὸς ἄλλου, περὶ δὲ τῆς πρὸς ἀλήθειαν σκιάς. τὸν γὰρ δημιουργὸν τῶν πολεμιστηρίων ὀπλων, χαλκοῦ καὶ σιδήρου, Θεβέλ υἰὸν Σελλὰς τῆς σκιάς ὠνόμασεν, οὐ λόγων τέχναις, ἀλλὰ νοημάτων ὑπερβάλλοντι κάλλει φιλοσοφῶν. ἔγνω γὰρ ὅτι πᾶς ἢ ναυτικὸς ἢ πεζὸς στρατὸς τοὺς μεγίστους αἰρεῖται κινδύνους ἕνεκα σωματικῶν ἡδονῶν ἢ χάριν περιουσίας τῶν ἐκτὸς, ὧν οὐδὲν βέβαιον ἢ πάγιον ὑπὸ τοῦ πάντα ἐξελέγχοντος αἰῶνος μαρτυρεῖται σκιαγραφίαις γὰρ ἐπιπολαίοις ἐξ ἑαυτῶν διαρρεούσαις ἔοικε.

XXXV

120. τοῦ δὲ Θεοῦ ἀδελφὴν εἶναί φησι Νοεμάν (Gen. 4, 22), ἧς ἐρμηνεῖα πίπτει· ἀκολουθεῖ γὰρ τοῖς εὐπάθειαν σώματος καὶ ἄς εἶπον ὕλας μεταδιώκουσιν, ὅταν τινὸς ὦν ὀρέγονται λάχῳσι, πιαίνεσθαι. τὴν δὲ τοιαύτην πίστιν οὐκ ἰσχύει, ἀλλ' ἀσθένειαν ἔγωγε τίθεμαι· διδάσκει γὰρ ἀφίστασθαι θεοῦ τιμῆς, ἢ πρώτη καὶ ἀρίστη ψυχῆς ἐστὶ δύναμις. 121. μάρτυς δ' ὁ νόμος ἐν ᾧ μείζονι λέγων οὕτως· “ἐλιπάνθη, ἐπαχύνθη, ἐπλατύνθη, καὶ ἐγκατέλιπε θεὸν τὸν ποιήσαντα αὐτόν, καὶ ἐπελάθετο θεοῦ σωτήρος αὐτοῦ” (Deut. 32, 15). ὄντως γὰρ οὐκέτι μέμνηται τοῦ αἰωνίου, οἷς πρὸς καιρὸν ὁ βίος ἦνθησε· νομίζουσι γοῦν τὸν καιρὸν θεόν. 122. διὸ καὶ Μωσῆς μαρτυρεῖ προτρέπων πολεμῆσαι ταῖς ἐναντίας δόξαις· λέγει γὰρ· “ἀφέστηκεν ὁ καιρὸς ἀπ' αὐτῶν, ὁ δὲ κύριος ἐν ἡμῖν” (Num. 14, 9)· ὥσθ' ἰ οἷς μὲν ὁ ψυχῆς βίος τετίμηται, λόγος θεῖος ἐνοικεῖ καὶ ἐμπεριπατεῖ, οἷς δ' ὁ τῶν ἡδονῶν, ἐφήμερον καὶ κατεψευσμένην ἔχουσιν εὐκαιρίαν. οὗτοι μὲν οὖν ὑπὸ διαρροῦσης πίστεώς τε καὶ τέρψεως ἐπὶ πλέον οἰδήσαντες καὶ περιπαθέντες ἐξερράγησαν· οἱ δὲ τῆ τροφῆς τὰς φιλαρέτους ψυχὰς σοφία πιαίνονται βέβαιον καὶ ἀκράδαντον ἰσχυοῦσι δύναμιν, ἧς ὑπόδειγμα τὸ ὀλοκαυτούμενον ἀπὸ παντὸς ἱερείου στέαρ. 123. λέγει γὰρ Μωσῆς· “πᾶν στέαρ τῷ κυρίῳ νόμιμον αἰώνιον” (Lev. 3, 16, 17), ὡς τῆς κατὰ μὲν διάνοιαν πίστεως ἀναφερομένης ἐπὶ θεὸν καὶ οἰκειομένης αὐτῷ, διόπερ ἀπαθανατίζεται, τῆς δὲ κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὰ ἐκτὸς ἀναφερομένης ἐπὶ τὸν ἀντίθεον καιρὸν, διὸ καὶ τάχιστα παρήκμασεν.

XXXVI

124. Περὶ μὲν οὖν τῶν Λάμεχ γυναικῶν τε καὶ ἐγγόνων ἰκανῶς οἶμαι δεδηλώσθαι τὴν δ' ὥσπερ παλιγγενεσίαν Ἄβελ τοῦ δολοφονηθέντος σκεψόμεθα. “ἔγνω” φησὶν “Ἀδὰμ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Εὐάν, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν υἱόν, καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σὴθ <λέγουσα>· ἐξανέστησε γὰρ μοι ὁ θεὸς σπέρμα ἕτερον ἀντὶ Ἄβελ, ὃν ἀπέκτεινε Κάιν” (Gen. 4, 25). 125. Σὴθ ἐρμηνεύεται ποτισμός. ὥσπερ οὖν τὰ κατὰ γῆν σπέρματα καὶ φυτὰ ποτιζόμενα αὐξεται καὶ βλαστάνει καὶ πρὸς καρπῶν γενέσεις εὐτοκεῖ, στερόμενα δὲ ἐπιρροῆς ἀφαιρῶνται, οὕτως ἡ ψυχὴ, καθάπερ φαίνεται, ὅταν νάματι ποτίμῳ σοφίας ἀρῶνται, βλαστάνει τε καὶ ἐπιδίδωσι πρὸς τὸ βέλτιον. 126. ποτισμός δὲ ὁ μὲν ἐστὶ ποτίζοντος, ὁ δ' αὖ ποτιζομένου. ἢ οὐκ ἂν εἶποι τις τῶν αἰσθήσεων ἐκάστην ὥσπερ ἀπὸ πηγῆς τοῦ νοῦ ποτίζεσθαι τὰς δυνάμεις καθάπερ ὄχετους ἀνευρύνοντός τε καὶ τείνοντός; οὐδεὶς γοῦν εὐ φρονῶν εἶποι ἂν ὀφθαλμοὺς ὄραν, ἀλλὰ νοῦν δι' ὀφθαλμῶν, οὐδ' ὠτα ἀκούειν, ἀλλὰ δι' ὠτῶν ἐκείνων, οὐδὲ μυκτῆρας ὀσφραίνεσθαι, ἀλλὰ διὰ μυκτῆρων τὸ ἡγεμονικόν.

XXXVII

127. διὸ καὶ ἐν Γενέσει λέγεται· “πηγὴ δὲ ἀνέβαινον ἐκ τῆς γῆς καὶ ἐπότιζε πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς” (Gen. 2, 6). ἐπεὶ γὰρ ὅλου τοῦ σώματος μέρος ἐξαίρετον ἔνεμεν ἢ φύσις τὸ πρόσωπον αἰσθήσεων, ἢ ἀνιούσ' ἀφ' ἡγεμονικοῦ πηγῆς σχιζομένη πολλαχῆ καθάπερ τινὰς ὑδρορροῶς ἀναστεύουσα μέχρι προσώπου, δι' αὐτῶν τὰς δυνάμεις ἐφ' ἕκαστον ἄγει τῶν αἰσθητικῶν ὀργάνων. οὕτως μέντοι καὶ ὁ θεοῦ λόγος ἰ ποτίζει τὰς ἀρετάς· ἀρχὴ γὰρ καὶ πηγὴ καλῶν πράξεων οὗτος. 128. δηλοῖ δ' ὁ νομοθέτης φάσκων· “ποταμὸς δ' ἐκπορεύεται ἐξ Ἐδέμ ποτίζειν τὸν παράδεισον. ἐκεῖθεν ἀφορίζεται εἰς τέσσαρας ἀρχάς” (Gen. 2, 10). γενικαί μὲν γὰρ εἰσὶν ἀρεταὶ τέσσαρες, φρόνησις, ἀνδρεία, σωφροσύνη, δικαιοσύνη τούτων δ' ἡγεμονίς ἐκάστη καὶ βασιλίς ἐστὶ, καὶ ὁ κτησάμενος αὐτὰς ἀρχὴν καὶ βασιλεὺς εὐθέως, κὰν μηδεμιᾶς ὕλης εὐπορῆ. 129. τὸ γὰρ “ἀφορίζεται εἰς τέσσαρας ἀρχάς” οὐ τούτων διάστασιν, ἀλλ' ἀρετῶν ἡγεμονίαν ἐμφαίνει καὶ κράτος. αὐταὶ δὲ καθάπερ ἐκ μιᾶς ῥίζης ἐκπεφύκασι τοῦ θεοῦ λόγου, ὃν εἰκάζει ποταμῷ διὰ τὴν ἀένναον καὶ συνεχῆ φορὰν ποτίμων λόγων καὶ δογμάτων, οἷς τὰς φιλοθέους τρέφει καὶ συναύξει ψυχὰς.

XXXVIII

130. ποῖαι δ' αὐταὶ, κατ' ὀλίγον ἐπάγων ἐκδιδάσκει, ποιούμενος ἀπὸ τῶν φύσει τὴν ὑφήγησιν τεχνῶν. εἰσάγει γὰρ τὴν Ἄγαρ πληροῦσαν ἀσκὸν ὕδατος καὶ τὸ παιδίον ποτίζουσιν – ἔστι <δ' ἢ> Ἄγαρ θεραπεινὴ Σάρρας, τῆς τελείας ἀρετῆς [καὶ] μέση παιδεία – φυσικώτατα· ἐπειδὴ οὖν ἄχρι τοῦ βάθους

ἐλθοῦσα τῆς ἐπιστήμης, ἦν ὀνομάζει φρέαρ, ἀρύσεται ὡσπερ εἰς ἄγγος τὴν ψυχὴν τὰ τε δόγματα καὶ θεωρήματα, ἃ μέτεισιν, οἷς τέθραπται, τούτοις τρέφειν τὸ παιδίον ἀξιοῖ. **131.** παιδίον δὲ καλεῖ τὴν ἄρτι διδασκαλίαν ὀρεγομένην ψυχὴν καὶ πρὸς τῷ μαθεῖν νυνὶ τρόπον τινὰ γεγεννημένην, παρὸ καὶ ἀνδρωθεὶς ὁ παῖς γίνεται σοφιστής, ὃν προσαγορεύει τοξότην· ἐφ’ ὃ γὰρ ἂν προθῆται κεφάλαιον ὡσπερ σκοπὸν, εὐστόχως ἀποδείξει ὡσπερ οἷστους ἀφήσι.

XXXIX

132. Ῥεβέκκα δ’ οὐκέτι προκοπαῖς ἀλλὰ τελειότητι ποτίζουσα τὸν μαθητὴν εὐρίσκεται. πῶς δέ, αὐτὸς διδάξει ὁ νόμος. “ἢ γὰρ παρθένος” φησὶν “ἦν καλὴ τῇ ὄψει σφόδρα, παρθένος ἦν, ἀνὴρ οὐκ ἔγνω αὐτήν. καταβᾶσα δὲ ἐπὶ τὴν πηγὴν ἔπλησε τὴν ὑδρίαν καὶ ἀνέβη. προσέδραμε δὲ ὁ παῖς εἰς συνάντησιν αὐτῇ καὶ εἶπε· πότισόν με δὴ μικρὸν ὕδωρ ἐκ τῆς ὑδρίας σου. ἢ δὲ εἶπε· πίε, κύριε. καὶ σπεύσασα καθεῖλε τὴν ὑδρίαν ἐπὶ τὸν βραχίονα αὐτῆς καὶ ἐπότισεν αὐτόν, ἕως ἐπαύσατο πίνων· ἰ καὶ εἶπε· καὶ ταῖς καμήλοις σου ὑδρεύσομαι, ἕως ἂν πᾶσαι πίωσι. καὶ σπεύσασα ἐξεκένωσε τὴν ὑδρίαν εἰς τὸ ποτιστήριον, καὶ δραμοῦσα ἐπὶ τὸ φρέαρ ὑδρεύσατο ταῖς καμήλοις” (Gen. 24, 16-20). **133.** τίς οὐκ ἂν θαυμάσειε τὴν περὶ πάντα ἀκριβείαν τοῦ νομοθέτου; παρθένον εἶπε τὴν Ῥεβέκκαν, καὶ πάνυ καλὴν παρθένον, ὅτι ἀμιγῆς καὶ ἄδολος καὶ ἀμίαντος ἢ ἀρετῆς φύσις καὶ μόνη τῶν ἐν γενέσει καλὴ τε καὶ ἀγαθὴ· ἀφ’ ἧς καὶ τὸ στωικὸν ἐβλάστησε δόγμα τὸ μόνον εἶναι τὸ καλὸν ἀγαθόν.

XI

134. τῶν δ’ ἀρετῶν αἱ <μέν> εἰσὶν αἰεὶ παρθένοι, αἱ δὲ ἐκ γυναικῶν εἰς παρθέτους μετέβαλον, ὡσπερ ἡ Σάρρα· “ἐξέλιπε γὰρ γίνεσθαι τὰ γυναικεῖα” (Gen. 18, 11), ὁπότε ἄρχεται τὸ εὐδαιμον γένος κυφορεῖν, Ἰσαάκ. ἢ δ’ αἰεὶ παρθένος ὑπὸ ἀνδρός, ἧ φησι, συνόλωσ οὐ γινώσκεται. θνητῶν γὰρ πρὸς ἀλήθειαν οὐδενὶ τὴν ἀδιάφθορον φύσιν μιαίνειν ἐφεῖται, ἀλλ’ οὐδ’ ἦτις ἐστὶν εἰλικρινῶς εἰδέναί· ἐὰν μέντοι καὶ γνῶναι δυνηθῇ, μισῶν καὶ προβεβλημένος οὐ παύεται. **135.** διὸ καὶ Λεῖαν φυσικῶς εἰσάγει μισουμένην (Gen. 29, 31)· οὐς γὰρ τὰ φίλτρα τῶν κατὰ Ῥαχὴλ, τὴν αἰσθησιν, ἡδονῶν ἐπάγεται, τούτους οὐκ ἀνέχεται ἢ ἐκτὸς τῶν παθῶν Λεῖα, διόπερ σκορακιζόμενοι μισοῦσιν αὐτήν· τῇ δὲ ἢ πρὸς τὸ γενητὸν ἀλλοτριώσις πρὸς θεὸν οἰκείωσιν εἰργάσατο, παρ’ οὗ τὰ φρονήσεως παραδεξαμένη σπέρματα ὠδίνει καὶ ἀποτίκει καλὰς καὶ ἀξίας ἐννοίας τοῦ γεννήσαντος πατρός. ἐὰν οὖν καὶ σὺ μιμησαμένη Λεῖαν, ὦ ψυχῆ, <τὰ> θνητὰ ἀποστραφῆς, ἐξ ἀνάγκης ἐπιστρέψει πρὸς τὸν ἀφθαρτον, ὃς ὅλας ἐπομβρήσει σοὶ τὰς τοῦ καλοῦ πηγάς.

XLI

136. ἢ δὲ Ῥεβέκκα κατέβη, φησὶν, ἐπὶ τὴν πηγὴν πληῖσαι τὴν ὑδρίαν, καὶ ἀνέβη. πόθεν γὰρ τὴν φρονήσεως διψῶσαν διάνοιαν εἰκός ἐστι πληροῦσθαι πλην ἀπὸ σοφίας θεοῦ, τῆς ἀνελλιπούς πηγῆς, εἰς ἣν κατιοῦσα ἀναβαίνει κατὰ τι συγγενὲς σπουδαίου μαθητοῦ; τοὺς γὰρ ἀπ’ οἰήσεως χαύνου κατελθόντας ὁ ἀρετῆς ἐκδεξάμενος καὶ ὑπολαβὼν δι’ εὐκλείας εἰς ὕψος αἶρει λόγος. οὗ ἕνεκά μοι δοκεῖ καὶ Μωσῆ διαλέγεσθαι· “βάδιζε, κατάβηθι, καὶ ἀνάβηθι” (Exod. 19, 24), ὡς παντὸς τοῦ τὴν ἴδιον ἰ ταπεινότητα μετροῦντος ἐπικυδестέρου παρὰ τοῖς ἀληθείας κριταῖς γινομένου. **137.** παρατετηρημένως δὲ σφόδρα ἢ μὲν [γὰρ] Ἄγαρ ἀσκὸν πρὸς τὴν ὑδρίαν, Ῥεβέκκα δὲ ὑδρίαν ἐπιφέρεται, ὅτι τῇ μὲν τοῖς παιδεύμασι τοῖς ἐγκυκλίσις <ἐγ>χορευούση δεῖ καθάπερ τινῶν σωματικῶν τῆς αἰσθήσεως ἀγγείων, ὀφθαλμῶν, ὠτων, πρὸς τὴν τῶν θεωρημάτων ἀνάληψιν – ἐκ γὰρ τοῦ πολλὰ μὲν ἰδεῖν, πολλῶν δὲ ἐπακοῦσαι περιγίνεται τοῖς φιλομαθέσιν ἢ ἐξ ἐπιστήμης ὠφέλεια –, τῇ δὲ ἀκράτου σοφίας πεπληρωμένη δερματίνου μὲν ὄγκου <τὸ> παράπαν οὐδενός – ἔμαθε γὰρ ἢ ἀσωμάτων ἐρῶσα ὅλον ἀποδύεσθαι λογισμῷ τὸν ἀσκόν, τὸ σῶμα – ὑδρίας δὲ αὐτὸ μόνον, ἢ σύμβολόν ἐστιν ἀγγείου τὸ πολύχουν ὕδατος τρόπον ἡγεμονικὸν κεχωρηκότος· ὅπερ εἴτε μῆνιγγα εἴτε καρδίαν εἶναι συντέτευχεν, οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ φιλοσοφεῖτωσαν. **138.** ὑδρευσαμένην οὖν ἀπὸ σοφίας, τῆς θείας πηγῆς, τὰς ἐπιστήμας ὁ φιλομαθὴς ἰδὼν ἐπιτρέχει καὶ ὑπαντιάσας ἰκέτης γίνεται, ὅπως τὴν τοῦ μαθεῖν

δίψαν ἀκέσῃται. ἡ δὲ τὸ πρεσβύτατον τῶν παιδευμάτων διδαχθεῖσα, τὸ ἀβάσκανον καὶ φιλόδωρον, εὐθὺς ὀρέγει τὸ σοφίας νᾶμα καὶ ἐμπιεῖν ἀθρόου παρακαλεῖ μετὰ τοῦ καὶ κύριον ὀνομάζειν τὸν οἰκέτην. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ δογματικώτατον, ὅτι ὁ σοφὸς μόνος ἐλεύθερός τε καὶ ἄρχων, κἂν μυρίους τοῦ σώματος ἔχη δεσπότης.

XLII

139. ὀρθότατα μέντοι φαμένου “πότισόν με μικρὸν ὕδωρ”, οὐκ ἀποκρίνεται τὸν ἀκόλουθον τρόπον ποτιῶ, ἀλλὰ φησὶ “πίε”. τοῦτο μὲν γὰρ ἐπιδεικνυμένης τὸν θεῖον ἦν πλοῦτον, ὃς ἅπασιν τοῖς ἀξίοις καὶ δυναμένοις χρῆσθαι προκέχυται, ἐκεῖνο δὲ ἐπαγγελλομένης διδάξειν· οὐδὲν δὲ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος οἰκεῖον ἀρετῆ. **140.** τεχνικώτατα μέντοι χαρακτηρίζει τὴν τῆς διδασκούσης καὶ ὠφελούσης ὑφήγησιν· “σπεύσασα” γὰρ φησὶ “καθεῖλε τὴν ὑδρίαν ἐπὶ τὸν βραχίονα αὐτῆς”, διὰ μὲν τοῦ σπουδάσαι τῆς πρὸς τὸ εὐεργετεῖν ἐμφαινομένης ὀξύτητος, ἢ ἀπὸ γνώμης συνίσταται, ἣς ὑπερόριος ἐκτετόξευται φθόνος, διὰ δὲ τοῦ καθελεῖν ἐπὶ τὸν βραχίονα αὐτῆς <τῆς> πρὸς τὸν μανθάνοντα τοῦ διδάσκοντος ἐπικλινούσης καὶ προσεχούσης οἰκειώσεως. **141.** εὐήθεις γὰρ ὅσοι τῶν διδασκάλων μὴ πρὸς τὴν τῶν γνωρίμων δύναμιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἑαυτῶν ὑπερβάλλουσαν ἰξίν ἐπιχειροῦσι ποιεῖσθαι τὰς ὑφήγησεις, οὐκ εἰδότες ὡς διδασκαλίας ἐπίδειξις μακρῶ διενήνοχεν. ὁ μὲν γὰρ ἐπιδεικνύμενος τῆ τῆς παρουσίας ἕξω εὐφορία καταχρώμενος ἀνεμποδίστως τὰ ἐν μακρῶ χρόνῳ πονηθέντα οἴκοι καθάπερ γραφῶν ἔργα ἢ πλαστῶν εἰς τοῦμφανές προφέρει τὸν παρὰ τῶν πολλῶν θηρώμενος ἔπαινον, ὁ δ' αὖ διδάσκειν ἐπιχειρῶν οἶα τις ἰατρὸς ἀγαθὸς οὐ πρὸς τὸ τῆς τέχνης μέγεθος ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ θεραπευομένου δύναμιν ἀφορῶν οὐχ ὅσα ἐκ τῆς ἐπιστήμης πεπόρικε – ἀμύθητα γὰρ ταῦτά γε –, ἀλλ' ὅσων τῶ κάμνοντι δεῖ στοχαζόμενος τοῦ μετρίου προφέρων ἐπιδίδωσιν.

XLIII

142. διὸ καὶ Μωυσῆς ἐν ἑτέροις φησὶ “δάνειον δανειεῖς τῷ χρῆζοντι ὅσον δεῖται, καθ' ὃ δεῖται” (Deut. 15, 8), διὰ μὲν τοῦ δευτέρου διδάσκων ὅτι οὐ πάντα πᾶσι χαριστέον, ἀλλὰ τὰ οἰκεία τῆ τῶν δεομένων χρεία· τὸ γὰρ ἄγκυραν ἢ πλάτην ἢ πηδάλιον γεωπόνῳ ἢ ἄροτρα καὶ σκαπάνην κυβερνήτη ἢ λύραν μὲν ἰατρῷ, μουσικῷ δὲ τὰ κατὰ τὴν χειρουργίαν δωρεῖσθαι ὄργανα καταγέλαστον, εἰ μὴ καὶ διψῶσι μὲν πολυτελεῖ σιτία, πεινώσι δὲ πολὺν ἄκρατον ἐπιφέρειν δεῖ πρὸς ἐπίδειξιν εὐπορίας τε ἅμα καὶ μισανθρωπίας, χλεύην τὰς ἑτέρων τύχας τιθεμένους. τὸ δὲ ποσὸν ἐν ταῖς χάρισιν αὐτῶν παρεῖληπται διὰ συμμετρίαν, πρᾶγμα ὠφελιμώτατον· μὴ γὰρ ὅσα δύνασαι χαρίζου, φησὶν ὁ ὀρθὸς λόγος, ἀλλ' ὅσα ἰκανὸς ὁ δεόμενός ἐστι δέξασθαι. **143.** ἢ οὐχ ὀρᾶς ὅτι καὶ ὁ θεὸς οὐκ ἀναλογούντας τῷ μεγέθει τῆς αὐτοῦ τελειότητος χρησμούς ἀναφθέγγεται, πρὸς δὲ τὴν τῶν ὠφεληθησομένων ἀεὶ δύναμιν; ἐπεὶ καὶ τίς ἂν ἐχώρησε θεοῦ λόγων ἰσχὺν τῶν ἀπάσης κρειπτόνων ἀκοῆς; ὁ ἀψευδέστατα δοκοῦσιν οἱ Μωυσῆ λέγοντες· “λάλησον σὺ ἡμῖν, καὶ μὴ λαλείτω πρὸς ἡμᾶς ὁ θεός, μὴ ἀποθάνωμεν” (Exod. 20, 19)· ἔγνωσαν γὰρ ὅτι οὐδὲν ἔχουσι παρ' ἑαυτοῖς ἀξιόχρεων ὄργανον θεοῦ νομοθετοῦντος ἐκκλησίαν. **144.** οὐδὲ γὰρ εἰ τὸν πλοῦτον ἐπιδείκνυσθαι βουλευθεῖν τὸν ἑαυτοῦ, χωρησάμενος ἂν ἠπειρωθείσης καὶ θαλάττης ἢ σύμπασα γῆ· εἰ μὴ νομίζομεν ὑετῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐν κόσμῳ φορὰν κατὰ τεταγμένας καιρῶν περιόδους, ἀλλὰ μὴ συνεχῶς γίνεσθαι διὰ σπάνιν καὶ ἔνδειαν αὐτῶν, ἀλλ' οὐχ ἕνεκα προμηθείας τῶν χρηζόντων, οὐς ἢ συνεχῆς τῶν ὁμοίων δωρεῶν ἀπόλαυσις βλάψει ἢ μᾶλλον ἔμελλεν ἢ ὠφελήσειν. **145.** διὸ τὰς πρώτας αἰεὶ χάριτας, πρὶν κορεσθέντας ἐξυβρίσαι τοὺς λαχόντας, ἐπισχῶν καὶ ταμιευσάμενος εἰσαυθις ἑτέρας ἀντ' ἐκείνων καὶ τρίτας ἀντὶ τῶν δευτέρων καὶ αἰεὶ νέας ἀντὶ παλαιωτέρων, τοτὲ μὲν διαφερούσας, τοτὲ δ' αὖ καὶ τὰς αὐτὰς ἐπιδίδωσι. τὸ γὰρ γενητὸν οὐδέποτε μὲν ἀμοιρεῖ τῶν τοῦ θεοῦ χαρίτων – ἐπεὶ πάντως ἂν διέφθαρτο –, φέρειν δὲ τὴν πολλὴν καὶ ἀφθονον αὐτῶν ῥύμην ἀδυνατεῖ. διὸ βουλόμενος ὄνησιν ἡμᾶς ἔχειν ὧν ἐπιδίδωσι πρὸς τὴν τῶν λαμβανόντων ἰσχὺν τὰ διδόμενα σταθμάται.

XLIV

146. ἐπαινετέον οὖν καὶ Ῥεβέκκαν, ἢ τοῖς τοῦ πατρὸς ἐπομένη διατάγμασιν ἀφ' ὑψηλοτέρου χωρίου καθελοῦσα τὸ σοφίας ἀγγεῖον ἐπὶ τὸν βραχίονα, τὴν ὑδρίαν [δὲ], ὁρέγει τῷ μαθητῇ ἄς ἱκανὸς ἐκεῖνός ἐστι δέξασθαι διδασκαλίας. **147.** μετὰ δὲ τῶν ἄλλων καὶ τὸ ἄφθονον αὐτῆς καταπέπληγμα. μικρὸν γὰρ αἰτηθεῖσα πόμα πολὺ δίδωσιν, ἕως ὅλην τὴν ψυχὴν τοῦ μανθάνοντος ποτίμων θεωρημάτων ἐπλήρωσεν. λέγει γάρ· “ἐπότισεν αὐτὸν ἕως ἐπαύσατο πίνων”, πρὸς φιλανθρωπίαν δίδαγμα θαυμασιώτατον· ἐὰν γὰρ τις πλειόνων μὲν τυγχάνη χρῆσις ὧν, ὀλίγα δὲ ὑπ' αἰδοῦς προσίων αἰτῇ, μὴ ταῦθ' ἅ φησι μόνον παρέχωμεν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἡσυχάζόμενα ἐκεῖνα, ὧν πρὸς ἀλήθειαν ἐνδεής ἐστιν. **148.** ἀλλ' οὐκ ἀπόχρη μόνον πρὸς τελείαν ἀπόλαυσιν τῷ γνωρίμῳ καταλαμβάνειν ὅσα ἂν ὁ διδάσκων ὑφηγηται, εἰ μὴ προσγένοιτο καὶ μνήμη διόπερ ἐπιδεικνυμένη τὸ φιλόδορον, ὅτε αὐτὸν πληροῖ ποτίσασα, ὑπισχνεῖται καὶ ταῖς καμήλοις ὑδρεῦσεσθαι, ἄς συμβολικῶς μνήμας εἶναι φαμεν· μηρυκᾶται γὰρ τὸ ζῶον τὴν τροφήν ἐπιλεαῖνον, καὶ ὅταν ὀκλάσας δέξηται βαρύτερον φόρτον, μετὰ πολλῆς ἄγαν εὐτονίας ἐγείρεται κούφως. **149.** οὕτως δὲ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ φιλομαθοῦς, ὅταν ἐπιφορηθῇ τὸ τῶν θεωρημάτων ἄχθος, ταπεινότερα μὲν οὐ γίνεται, διαναστᾶσα δὲ γέγηθεν· ἐκ δὲ τῆς ἐπαναπολήσεως καὶ ὥσπερ ἐπιλεάνσεως τῆς πρῶτον καταβληθείσης τροφῆς περιγίνεται μνήμη τῶν θεωρημάτων. **150.** ἰδοῦσα δὲ εὐπαράδεκτον ἀρετῆς <τὴν> τοῦ παιδὸς φύσιν ὅλην ἐξεκένωσε τὴν ὑδρίαν εἰς τὸ ποτιστήριον, τουτέστι τὴν τοῦ διδάσκοντος ἅπασαν ἐπιστήμην εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ μανθάνοντος. σοφισταὶ μὲν γὰρ ὑπὸ μισθαρινίας ἅμα καὶ φθόνου τὰς τῶν γνωρίμων κολούοντες φύσεις πολλὰ τῶν ἀχρῆ λέγειν ἡσυχάζουσι ταμειούμενοι τὸν ἀργυρισμὸν εἰσαῦθις ἑαυτοῖς· **151.** ἄφθονον δὲ καὶ δωρητικὸν ἀρετῆ πρᾶγμα, ὡς, τὸ λεγόμενον, χειρὶ καὶ ποδὶ ἰ καὶ πάση δυνάμει μὴ ὀκνεῖν ὠφελεῖν. ὅσα οὖν ἠπίστατο, καθάπερ εἰς δεξαμενὴν τὴν τοῦ γνωρίμου προχέασα διάνοιαν ἔρχεται πάλιν ἐπὶ τὸ φρέαρ ἀντλήσαι, ἐπὶ τὴν ἀένναον τοῦ θεοῦ σοφίαν, ἵνα καὶ τὰ <παλαιὰ> παγίως ὀχυρώσῃται διὰ μνήμης καὶ ἄλλων καινοτέρων ἐπιστήμαις ποτισθῇ· ἀπερίγραφος γὰρ ὁ σοφίας θεοῦ πλοῦτος καὶ νέα ἐπὶ παλαιοῖς ἐκφέρων βλαστήματα, ὡς ἀνηβῶν τε καὶ ἐπακμάζων μηδέποτε λήγειν. **152.** διὸ καὶ πάνυ εὐθήεις ὅσοι πρὸς τὸ πέρας ἡστινοσοῦν ἐπιστήμης ἀφικέσθαι διανοήθησαν· τὸ γὰρ ἐγγὺς εἶναι δόξαν μακρὰν ἄγαν τοῦ τέλους ἀφέστηκεν, ἐπεὶ τέλειος τῶν γεγονότων οὐδεὶς πρὸς οὐδὲν μάθημα, ἀλλὰ τοσοῦτον ἐνδεῖ, ὅσον κομιδῇ νήπιος παῖς ἄρτι τοῦ μανθάνειν ἀρχόμενος πρὸς πολὺν ἤδη διὰ τὴν ἡλικίαν ἅμα καὶ τὴν τέχνην ὑφηγητήν.

XLV

153. ἐρευνητέον δὲ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν τὸν μὲν παῖδα ἀπὸ τῆς πηγῆς, τὰς δὲ καμήλους ἀπὸ τοῦ φρέατος ποτίζει. μήποτ' οὖν τὸ μὲν νᾶμα ταῦτόν, *** ὁ τὰς ἐπιστήμας ἄρδων [ὁ] ἱερὸς λόγος, τὸ δὲ φρέαρ συγγενὲς μνήμης· ἅ γὰρ βύθια ἀπέφηνεν ἤδη, ταῦθ' ὥσπερ ἐκ φρέατος δι' ὑπομνήσεως ἄγεται. **154.** τοὺς μὲν οὖν τοιοῦτους τῆς περὶ τὴν φύσιν εὐμοιρίας ἀποδεκτέον· εἰσὶ δὲ τινες τῶν ἀσκητῶν, οἷς τὴν ἐπ' ἀρετὴν ἄγουσαν ὁδὸν τραχεῖαν καὶ δυσάντη καὶ χαλεπὴν νομισθεῖσαν τὸ πρῶτον λεωφόρον αὐθις ὁ τὰ πάντα εὐεργέτης ἀπέδειξε θεὸς εἰς γλυκύτητα τὸ πικρὸν τοῦ πόνου μεταβαλὼν. **155.** ὃν δὲ τρόπον μετέβαλε, σημαίνουμέν· ὅτε ἡμᾶς ἐκ τῆς Αἰγύπτου, τῶν κατὰ τὸ σῶμα παθῶν, ἐξήγαγε, τὴν ἔρημον ἠδονῆς ἀτραπὸν ὁδεύοντες ἐν Μέρροισι ἐστρατοπεδευόμεθα, χωρίῳ πότιμον μὲν οὐκ ἔχοντι νᾶμα, πικρὸν δὲ σύμπαν (Exod. 15, 23)· ἔτι γὰρ αἱ δι' ὀφθαλμῶν καὶ ὠτων γαστρος τε αὐ καὶ τῶν μετὰ γαστέρα τέρψεις ἐναυλοῖ τε ἦσαν καὶ σφόδρα ἐκήλουν ὑπηχοῦσαι. **156.** ὁπότ' οὖν διαποζεύγνυσθαι κατὰ τὸ παντελὲς ἐθέλομεν, ἀνθειλκὸν ἐπαγόμεναι καὶ περιπλεκόμεναι καὶ λιπαρῶς καταγοητεύουσαι, ὥστε πρὸς τὰς συνεχεῖς τιθασείας αὐτῶν ἐνδόντες πόνῳ μὲν ἠλλοτριούμεθα ὡς πικρῷ πάνυ καὶ δυσκόλῳ, παλινδρομεῖν δὲ εἰς Αἴγυπτον ἐβουλεύόμεθα, τὸν ἀσελγοῦς καὶ ἀκολάστου βίου ὑπόδρομον, εἰ μὴ θᾶπτον ὁ σωτὴρ οἶκτον λαβῶν καθάπερ ἠδυσμα ξύλον γλυκαῖνον (cf. Exod. 15, 25) εἰς τὴν ψυχὴν ἐνέβαλε φιλοπονίαν ἀντὶ μισοπονίας ἐργασάμενος· **157.** ἤδει γάρ, ἅτε δημιουργὸς ὧν, ὅτι τῶν ὄντων οὐδενός, εἰ μὴ προσγένοιτο σφοδρὸς ἰ ἔρω, ἔνεστι περιγενέσθαι. ὅσα οὖν ἐπιτηδεύουσιν ἄνθρωποι, δίχα μὲν οἰκειώσεως τῆς πρὸς αὐτὰ τὸ ἀρμόττον τέλος οὐ λαμβάνει, προσγενομένης δὲ φιλίας καὶ τῆς πρὸς τὸ ποθοῦμενον συντήξεως ἄκρως κατορθοῦται.

XLVI

158. αὕτη τροφή ψυχῆς ἀσκητικῆς, ἥδιστον ἀντὶ πικροῦ τὸ πονεῖν ὑπολαβεῖν, ἧς οὐχ ἅπασι κοινωνῆσαι θέμις, ἀλλ’ οἷς ὁ χρυσοῦς μόσχος, τὸ Αἰγυπτίων ἀφίδρυμα, τὸ σῶμα, πυρωθὲν καὶ λεανθὲν σπειρεται καθ’ ὕδατος. λέγεται γὰρ ἐν ἱεραῖς βίβλοις, ὅτι “λαβὼν Μωυσῆς τὸν μόσχον κατέκαυσε πυρὶ καὶ κατήλεσε λεπτὸν καὶ ἔσπειρεν ἐπὶ τὸ ὕδωρ, καὶ ἐπότισε τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ” (Exod. 32, 20). **159.** ὁ γὰρ φιλάρετος ὑπὸ τῆς αὐγοειδοῦς τοῦ καλοῦ φαντασίας πυρωθεὶς καταφλέγει τὰς σωματικὰς ἡδονάς, εἶτα κατακόπτει καὶ ἐπιλαΐνει τῷ ἀπὸ διαιρέσεως λόγῳ χρώμενος, καὶ διδάσκει τὸν τρόπον τοῦτον ὅτι τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν ἐστὶν ὑγίεια ἢ κάλλος ἢ ἡ τῶν αἰσθήσεων ἀκρίβεια ἢ τὸ ὀλόκληρον μετὰ ἰσχύος καὶ ῥώμης κρατερᾶς, ἃ γε πάντα καὶ τῶν ἐπαράτων καὶ ἐξαγίστων ἐστὶ κοινά, ὧν, εἴπερ ἦν ἀγαθὰ, φαῦλος οὐδενὸς οὐδεὶς ἂν μετείχε. **160.** ἀλλ’ οὗτοι μὲν, εἰ καὶ παντάπασι μοχθηροὶ, ἀλλ’ ἄνθρωποι γε ὄντες καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως τοῖς ἀστείοις κεκοινωνηκότες μετέχουσιν αὐτῶν. νυνὶ δὲ καὶ τῶν θηρίων τὰ ἀτιθασώτατα μᾶλλον τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις, εἰ δὴ ἀγαθὰ πρὸς ἀλήθειάν ἐστιν, ἢ οἱ λογικοὶ κέχρηται. **161.** τίς γὰρ ἂν ἀθλητῆς πρὸς ταύρου δύναμιν ἢ ἐλέφαντος ἀλκὴν ἐξισωθεῖ; τίς δ’ ἂν δρομεὺς πρὸς σκύλακος ἢ λαγωδαρίου ποδώκειαν; ὁ μὲν γὰρ ἀνθρώπων ὀξυδερκέστατος πρὸς ἱεράκων ἢ αἰετῶν ὄψιν ἀμβλυωπέστατος. ἀκοαῖς γε μὴν ἢ ὁσμαῖς πολλῶν τῷ περιόντι τὰ ἄλογα κεκράτηκεν, ὡς καὶ ὄνος μὲν, τὸ δοκοῦν ἐν ζῶοις εἶναι νωθέστατον, κωφὴν ἂν ἀποδείξαι τὴν ἡμετέραν ἀκοὴν ἐλθῶν εἰς ἐπίκρισιν, κύων δὲ περιττὸν ἐν ἀνθρώπῳ μυκτῆρας μέρος δι’ ὑπερβολὴν τοῦ περι τὰς ὁσμάς τάχους· ἐξικνούνται γὰρ ἐπὶ μήκιστον, ὡς ὀφθαλμῶν ἀμιλλᾶσθαι φορᾶ.

XLVII

162. καὶ τί δεῖ περὶ ἐκάστου διεξιόντα μακρηγορεῖν; ἤδη γὰρ τοῦτο παρὰ τοῖς δοκιμωτάτοις τῶν πάλαι λογίων ὠμολόγηται, οἱ τῶν μὲν ἀλόγων μητέρα τὴν φύσιν, ἀνθρώπων δὲ μητρίαν ἰέφασαν εἶναι, τὴν κατὰ σῶμα τῶν μὲν ἀσθένειαν, τῶν δὲ ὑπερβάλλουσιν ἐν ἅπασιν ἰσχὴν κατανοήσαντες. εἰκότως οὖν κατήλεσε τὸν μόσχον ὁ τεχνίτης, τουτέστιν εἰς μέρη διελὼν τὰ οἷς σῶμα πλεονεκτεῖ πάντα τοῦ πρὸς ἀλήθειαν ἐπέδειξεν ἀγαθοῦ μακρὰν διεστώτα καὶ μηδὲν τῶν ἐφ’ ὕδατος σπειρομένων διαφέροντα. **163.** διὸ καὶ τὸν καταλεσθέντα μόσχον ἐπὶ τὸ ὕδωρ λόγος κατέχει σπαρῆναι, τοῦ μηδὲν γνήσιον ἀγαθοῦ φυτὸν ἐν ὕλῃ φθαρτῇ ποτε δύνασθαι βλαστάνειν σύμβολον. ὡς γὰρ εἰς ποταμοῦ ῥεῦμα ἢ θαλάττης καταβληθὲν σπέρμα τὰς ἰδίους οὐκ ἂν ἐπιδείξαιτο δυνάμεις – ἀμήχανον γὰρ, εἰ <μή> ῥίζαις ὥσπερ ἀγκύραις ἐχυροῦ τινος γῆς μέρους ἅπαξ λαβόμενον ἰδρυθεῖη, ἢ ἔρνος ἀναβλαστῆσαι, καὶ εἰ μὴ περιμηκέστατον, ἀλλὰ τοι χαμαίζηλον, ἢ καρπούς καθ’ ὥρας τὰς ἐτησίους ἐνεγκεῖν· φθάνει γὰρ τοὺς σπερματικούς ἅπαντας τόνους ἢ τοῦ ὕδατος πολλὴ καὶ βίαιος ἀποκλύσασα φορᾶ –, τὸν αὐτὸν τρόπον ὅσα τοῦ τῆς ψυχῆς ἀγγείου λέγεται τε καὶ ἄδεται πλεονεκτῆματα πρὶν ὑποστῆναι φθείρεται τῆς σωματικῆς οὐσίας αἰεὶ ῥεούσης. **164.** πῶς γὰρ νόσοι καὶ γῆρας καὶ παντελεῖς ἐπεγίνοντο φθοραὶ, εἰ μὴ συνεχῆς ἦν λόγῳ θεωρητῶν ῥευμάτων ἀπάντλησις; τούτοις οὖν ποτίζειν ἀπαξιοὶ <ὁ> ἱεροφάντης τὴν διάνοιαν ἡμῶν τῷ καταφλέξει τὰς ἡδονάς, τῷ τὸ σύστημα τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν εἰς λεπτὸν καὶ ἀνωφελῆ χοῦν καταλέσαντας ἀναλῦσαι, τῷ ὑπολαβεῖν ὅτι ἐξ οὐδενὸς αὐτῶν ἐβλάστησέ ποτε καὶ ἦνθησε τὸ πρὸς ἀλήθειαν καλόν, ὥσπερ οὐδ’ ἐκ σπερμάτων ἃ σπείρεται καθ’ ὕδατος.

XLVIII

165. ταῦροι δὲ καὶ κριοὶ καὶ τράγοι, οὗς Αἴγυπτος διὰ τιμῆς ἔχει, καὶ ὅσα ἄλλα φθαρτῆς ὕλης ἀφιδρύματα, ἀκοῆ μόνον νομίζονται θεοί, πρὸς ἀλήθειαν οὐκ ὄντες, ψευδώνυμοι πάντες. ἀπαλαῖς γὰρ ἔτι ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς οἱ τραγωδῖαν τὸν βίον τύφων ἐρώντων νομίζοντες κεικιβδηλευμένους χαρακτήρας ἐναπομάττονται, διακόνοις ἀκοαῖς χρώμενοι, ὧν μυθικὸν λῆρον καταχέαντες καὶ μέχρι διανοίας αὐτῶν ἐντήξαντες θεοπλαστεῖν τοὺς τὰ φρονήματα ἄνδρας μὲν μηδέποτε γινομένους αἰεὶ δὲ θηλυδρίας ὄντας ἠνάγκασαν. **166.** ὁ γοῦν μόσχος οὐκ ἐξ ἅπαντος τοῦ γυναικείου κόσμου κατασκευάζεται, ἀλλ’ ἐκ τῶν ἐνωτίων ἰ αὐτὸ μόνον (Exod. 32, 2), διδάσκοντος ἡμᾶς τοῦ νομοθέτου ὅτι χειρόκιμος οὐδεὶς ἐστὶν ὄψει καὶ πρὸς ἀλήθειαν θεός, ἀλλ’ ἀκοῆ καὶ τῷ νομίζεσθαι, καὶ ἀκοῆ μέντοι γυναικός, οὐκ ἀνδρός· ἐκνευρισμένης γὰρ ἔργον καὶ ἐκτεθηλυμμένης τῷ ὄντι ψυχῆς τοὺς τοιοῦτους ὕθλους παραδέχεσθαι. **167.** τὸ δὲ πρὸς ἀλήθειαν ὄν οὐ δι’ ὧτων μόνον, ἀλλὰ τοῖς διανοίας ὁμμασιν ἐκ τῶν κατὰ τὸν κόσμον δυνάμεων καὶ ἐκ τῆς συνεχοῦς καὶ ἀπαύστου τῶν ἀμυθῆτων ἔργων φορᾶς

κατανοεῖσθαι τε καὶ γνωρίζεσθαι συμβέβηκε. διόπερ ἐν ᾧδῃ μείζονι λέγεται ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ· “ἴδετε ἴδετε, ὅτι ἐγὼ εἰμι” (Deut. 33, 39), τοῦ ὄντως ὄντος ἐναργείᾳ μᾶλλον [ἀντι]καταλαμβανομένου ἢ λόγων ἀποδείξει συνισταμένου. **168.** τὸ δ’ ὄρατὸν εἶναι τὸ ὄν οὐ κυριολογεῖται, κατάχρησις δ’ ἐστὶν ἐφ’ ἐκάστην αὐτοῦ τῶν δυνάμεων ἀναφερομένου. καὶ γὰρ νῦν οὐ φησιν· ἴδετε ἐμέ – ἀμήχανον γὰρ τὸν κατὰ τὸ εἶναι θεὸν ὑπὸ γενέσεως τὸ παράπαν κατανοηθῆναι –, ἀλλ’ ὅτι ἐγὼ εἰμι ἴδετε, τουτέστι τὴν ἐμὴν ὑπαρξιν θεάσασθε. ἀνθρώπου γὰρ ἐξαρκεῖ λογισμῶ μέχρι τοῦ καταμαθεῖν ὅτι ἔστι τε καὶ ὑπάρχει τὸ τῶν ὄλων αἴτιον προελθεῖν· περαιτέρω δὲ σπουδάζειν τρέπεσθαι, ὡς περὶ οὐσίας ἢ ποιότητος ζητεῖν, ἀγύγιός τις ἡλιθιότης. **169.** οὐδὲ γὰρ Μωυσῆ τῷ πανσόφῳ κατένευσεν ὁ θεὸς τοῦτό γε, καίτοι γε μυρίας ποιησαμένῳ δεήσεις, ἀλλὰ χρησμός ἐξέπεσεν αὐτῷ, ὅτι “τὰ μὲν ὀπίσω θεάσῃ, τὸ δὲ πρόσωπον οὐκ ὄψει” (Exod. 33, 23)· τοῦτο δ’ ἦν· πάνθ’ ὅσα μετὰ τὸν θεὸν τῷ σπουδαίῳ καταληπτά, αὐτὸς δὲ μόνος ἀκατάληπτος· ἀκατάληπτός γε ἐκ τῆς ἀντικρὺς καὶ κατ’ εὐθυωρίαν προσβολῆς – διὰ γὰρ ταύτης οἷος ἦν ἐμηνύετ’ ἄν –, ἐκ δὲ τῶν ἐπομένων καὶ ἀκολουθῶν δυνάμεων <καταληπτός>· αὐταὶ γὰρ οὐ τὴν οὐσίαν, τὴν δ’ ὑπαρξιν ἐκ τῶν ἀποτελουμένων αὐτῷ παριστᾶσι.

XLIX

170. Γεννήσας τοίνυν ὁ νοῦς ἀρχὴν σπουδαίας διαθέσεως καὶ ἀρετῆς τινα πρῶτον τρόπον τὸν Σῆθ, τὸν ποτισμόν, ἐπινεανιεύεται καλὴν καὶ ὁσίαν νεανιεῖαν. φησὶ γάρ· “ἐξανέστησέ μοι ὁ θεὸς σπέρμα ἕτερον ἀντὶ Ἄβελ, ὃν ἀπέκτεινε Κάιν” (Gen. 4, 25). ἐξητασμένως γὰρ καὶ περιττῶς εἴρηται τὸ μηδὲν τῶν θείων σπερμάτων χαμαὶ πίπτειν, ἅπαντα δὲ εἰς τὸ ἄνω χωρεῖν ἀπὸ τῶν περιγείων ἐξανιστάμενα. **171.** τὰ μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν θνητῶν καταβαλλόμενα σπέρματα πρὸς ζῶων ἢ φυτῶν γενέσειν οὐ πάντα τελεσιουργεῖται, ἀγαπητὸν δ’ εἰ μὴ τὰ φθειρόμενα πλείω τῶν διαμενόντων ἐστί· σπείρει δ’ ὁ θεὸς ἐν ψυχαῖς ἀτελὲς οὐδέν, ἀλλ’ οὕτως καίρια καὶ τέλεια, ὡς εὐθύς ἐπιφέρεσθαι τὴν τῶν ἰδίων καρπῶν πληθὺν ἕκαστον.

L

172. τὸν δὲ Σῆθ σπέρμα ἕτερον εἰπὼν ἀναβλαστῆσαι, ὀποτέρου ἕτερον οὐ δεδήλωκε. ἄρᾳ γε τοῦ δολοφονηθέντος Ἄβελ ἢ τοῦ κτείναντος Κάιν; ἀλλὰ μήποτε ἐκατέρου διαφέρει τὸ γέννημα, τοῦ μὲν Κάιν ὡς ἐχθρόν – δίψα γὰρ ἀρετῆς αὐτομολούση κακία πολεμιώτατον –, τοῦ δὲ Ἄβελ ὡς φίλον καὶ συγγενές· ἕτερον γὰρ, οὐ μὴν ἀλλότριον, τὸ ἄρτι ἀρχόμενον τοῦ τελείου καὶ τὸ πρὸς γένεσιν τοῦ πρὸς τὸ ἀγένητον. **173.** διὰ τοῦθ’ ὁ μὲν Ἄβελ τὸ θνητὸν ἀπολιπὼν πρὸς τὴν ἀμείνω φύσιν μεταναστὰς οἴχεται, ὁ δὲ Σῆθ ἄτε σπέρμα ὦν ἀνθρωπίνης ἀρετῆς οὐδέποτε τὸ ἀνθρώπων ἀπολείψει γένος, ἀλλὰ πρῶτην μὲν παραύξησιν ἄχρι δεκάδος ἀριθμοῦ τελείου λήψεται, καθ’ ἣν ὁ δίκαιος Νῶε συνίσταται, δευτέραν δὲ καὶ ἀμείνω τὴν ἀπὸ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ Σῆμ εἰς ἕτεραν δεκάδα τελευτῶσαν, ἧς Ἀβραάμ ὁ πιστὸς ἐπώνυμος, τρίτην δὲ καὶ τελεωτέραν δεκάδος ἑβδομάδα ἀπὸ τούτου μέχρι Μωυσῆ τοῦ πάντα σοφοῦ παρήκουσαν· ἑβδομος γὰρ ἀπὸ Ἀβραάμ οὗτός ἐστιν, οὐκέτι κατὰ τὸν ἔξω τῶν ἁγίων κύκλον οἷα μύστης εἰλούμενος, ἀλλ’ ὥσπερ ἱεροφάντης ἐν τοῖς ἀδύτοις ποιούμενος τὰς διατριβὰς.

LI

174. σκόπει δὲ τὰς τε πρὸς βελτίωσιν ἐπιδόσεις τῆς ἀπλήστου καὶ ἀκορέστου τῶν καλῶν ψυχῆς καὶ τὸν ἀπερίγραφον τοῦ θεοῦ πλοῦτον, ὃς ἄλλοις ἀρχὰς τὰ ἕτερον δεδώρηται τέλη. τὸ μὲν γὰρ πέρας τῆς κατὰ Σῆθ ἐπιστήμης ἀρχὴ τοῦ δικαίου γέγονε Νῶε, τὴν δὲ τούτου τελειώσιν Ἀβραάμ ἄρχεται παιδεύεσθαι, ἢ δὲ ἀκροτάτη τοῦδε σοφία Μωυσέως ἐστὶν ἀσκησις ἢ πρώτη. **175.** τοῦ δὲ ἀνωσμένου καὶ κλιθέντος ὑπὸ ψυχῆς ἀσθενείας Λῶτ αἱ δύο θυγατέρες, βουλή καὶ συγκατάθεσις, ἐκ τοῦ νοῦ τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἐθέλουσι παιδοποιεῖσθαι (Gen. 19, 32), μαχόμεναι τῷ λέγοντι· “ἐξανέστησέ μοι ὁ θεός”. ὁ γὰρ ἐκεῖνῳ τὸ ὄν, τοῦθ’ αὐταῖς φασι τὸν νοῦν περιποιεῖσθαι δύνασθαι, μεθούσης καὶ παραφόρου ψυχῆς δόγμα εἰσηγούμεναι· νήφοντος μὲν γὰρ ἔργον λογισμοῦ καὶ <σώφρονος> τὸν θεὸν ὁμολογεῖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦ παντός, πίπτοντος δ’ ὑπὸ μέθης καὶ παροιρίας ἑαυτὸν ἐκάστου τῶν ἀνθρωπειῶν

πραγμάτων εἶναι δημιουργόν. **176.** πρότερον οὖν αἱ κακαὶ γυνῶμαι εἰς ὁμιλίαν οὐκ ἀφίξονται τῷ πατρὶ, πρὶν ἐπιφορῆσαι τὸν ἀφροσύνης πολὺν ἄκρατον καὶ εἴ τι συνετὸν ἦν ἐν αὐτῷ κατακλύσαι. γέγραπται ἰ γὰρ ὅτι “ἐπότισαν τὸν πατέρα οἶνον” (Gen. 19, 33)· ὥσθ’ ὅποτε μὴ ποτίζουσιν, ὑπὸ νήφοντος οὐδέποτε δέξονται σπορὰν ἔννομον, ὅταν δ’ ὑποβεβρεγμένος κραιπαλαῶ, κυοφορήσουσι καὶ ἐπιμέμπτοις μὲν ὠδίσιν, ἐπαράτοις δὲ ταῖς γοναῖς χρήσονται.

LII

177. διὸ καὶ Μωυσῆς τὴν ἀσεβῆ καὶ ἀναγνον αὐτῶν σπορὰν συλλόγου θεοῦ παντὸς ἀπεσχοίνισε· λέγει γάρ· “Ἀμμανῖται καὶ Μωαβῖται οὐκ εἰσελεύσονται εἰς ἐκκλησίαν κυρίου” (Deut. 23, 2). οὗτοι δ’ εἰσὶν ἐγγονοὶ τῶν Λῶτ θυγατέρων, ὑπολαβόντες ἐξ αἰσθήσεως καὶ νοῦ, ἄρρενός τε καὶ θήλεος, ὥσπερ ὑπὸ πατρὸς καὶ μητρὸς πάντα γεννᾶσθαι, τοῦτο πρὸς ἀλήθειαν γενέσεως αἴτιον ὑπειληφότες. **178.** ἡμεῖς μέντοι καὶ ἐὰν δεξώμεθά ποτε τὴν τροπὴν ταύτην, [καὶ] ὥσπερ ἐκ κλύδωνος ἀνανηξάμενοι λαβώμεθα μετανοίας, ἐχυροῦ καὶ σωτηρίου πράγματος, καὶ μὴ πρότερον μεθώμεθα ἢ κατὰ τὸ παντελὲς τὸ κυμαῖνον πέλαγος, τὴν φορὰν τῆς τροπῆς, διεκδύναι. **179.** καθὰ καὶ Ραχὴλ πρότερον αἰτησαμένη τὸν νοῦν ὡς αἴτιον τοῦ ποιεῖν ἐκγονα καὶ ἀκούσασα· “μὴ ἀντὶ θεοῦ ἐγὼ εἶμι”; (Gen. 30, 2) προσέσχε τε τῷ λεχθέντι καὶ μαθοῦσα παλινῳδίαν ἱερωτάτην ἐποίησε· γέγραπται γὰρ Ραχὴλ παλινῳδία, θεοφιλῆς εὐχή· “προσθέτω μοι ὁ θεὸς υἱὸν ἕτερον” (Gen. 30, 24), ἦν οὐδενὶ τῶν ἀφρόνων ἕξεστι ποιήσασθαι τὴν ἴδιον ἡδονὴν αὐτὸ μόνον θηρωμένων, τὰ δ’ ἄλλα πλατὺν γέλωτα καὶ χλεῦν νομιζόντων.

LIII

180. χορηγός δ’ ἐστὶ τούτου τοῦ δόγματος ὁ τοῦ δερματίνου Ἦρ συγγενῆς Αὐνάν. “γνοῦς” γὰρ φησὶν “οὗτος ὅτι οὐκ αὐτῷ ἔσται τὸ σπέρμα, ὅταν εἰσηλθε πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ, ἐξέχει τοῦτο ἐπὶ τὴν γῆν” (Gen. 38, 9) φιλαυτίας καὶ φιληδονίας ὑπερβεβηκώς τοὺς ὅρους. **181.** οὐκοῦν εἴποισμ’ ἂν αὐτῷ εἰ τὸ ἴδιον πορίζεις λυσιτελές, πάνθ’ ὅσα ἄριστα καταλύσεις, ἐὰν μηδὲν ἐξ αὐτῶν ὠφελήθῃς, τιμὰς γονέων, ἐπιμέλειαν γυναικός, παιδῶν ἀγωγὰς, χρήσεις ἀμέμπτους οἰκετῶν, ἐπιτροπὴν οἰκίας, πόλεως προστασίαν, βεβαίωσιν νόμων, φυλακὴν ἔθων, τὴν πρὸς πρεσβυτέρους αἰδῶ, τὴν πρὸς τοὺς τετελευτηκότας εὐφημίαν, τὴν πρὸς τοὺς ζῶντας κοινωνίαν, τὴν πρὸς τὸ θεῖον ἐν λόγοις καὶ ἔργοις εὐσέβειαν; ἀνατρέπεις γὰρ καὶ ἐκχεῖς πάντα ταῦτα, σπείρων σεαυτῷ καὶ τιθηνούμενος τὴν ἰ γάστριν καὶ ἀκόλαστον καὶ ἀρχὴν κακῶν ἀπάντων ἡδονῆν.

LIV

182. ἀφ’ ἧς ἐξαναστάς ὁ ἱερεὺς καὶ θεραπευτὴς τοῦ μόνου καλοῦ Φινεές, ὁ τῶν σωματικῶν στομιῶν καὶ τρημάτων δίοπος, ὡς μηδὲν αὐτῶν διαμαρτάνον ἐξυβρίζειν – ἐρμηνεύεται γὰρ στόματος φιμός –, λαβῶν τὸν σειρομάστην, τουτέστι μαστεύσας καὶ ἀναζητήσας τὴν τῶν ὄντων φύσιν καὶ μηδὲν σεμνότερον ἀρετῆς ἀνευρῶν κατεκέντει καὶ ἀνήρει τῷ λόγῳ τὴν μισάρετον καὶ φιλήδονον γένεσιν καὶ τοὺς τόπους, ἐξ ὧν ἐβλάστησαν αἱ παράσημοι καὶ παράκοποι χλιδαί τε καὶ θρύψεις. **183.** ὁ γὰρ νόμος <φησὶν> ὅτι διὰ τῆς μήτρας ἐξεκέντησε τὴν γυναῖκα (Num. 25, 7. 8). οὕτως οὖν καταπαύσας μὲν τὴν ἐν αὐτῷ στάσιν καὶ τὴν ἴδιον ἀποστραφεῖς ἡδονὴν, ζηλώσας τὸν θεοῦ τοῦ πρώτου καὶ μόνου ζῆλον, ἄθλων τοῖς μεγίστοις δυοῖς τετίμηται καὶ κατέστεπται, εἰρήνη καὶ ἱερωσύνη· τῇ μὲν, *** ὅτι ἀδελφόν ἐστιν εἰρήνη καὶ ὄνομα καὶ ἔργον. **184.** τὴν γὰρ ἱερωμένην διάνοιαν λειτουργὸν καὶ θεραπευτρίδα οὖσαν αὐτοῦ πάνθ’ οἷς ὁ δεσπότης χαίρει πράττειν ἀνάγκη· χαίρει δὲ εὐνομίας καὶ εὐσταθείας βεβαιώσει, πολέμων δὲ καὶ στάσεων ἀνατροπῆ, οὐχὶ τῶνδε μόνων οὐς αἱ πόλεις ποιοῦνται πρὸς ἀλλήλας, ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ ψυχὴν· μείζονες δ’ εἰσὶν οὗτοι καὶ χαλεπώτεροι, ἅτε καὶ τὸ θειώτερον τῶν ἐν ἡμῖν λογισμὸν αἰκίζόμενοι, τῶν ὄπλων ἄχρι τῆς σωματικῆς καὶ χρημάτων ζημίας προερχομένων, ψυχὴν δὲ ὑγιαίνουσαν μηδέποτε βλάψαι δυναμένων. **185.** διόπερ ὀρθῶς ἂν αἱ πόλεις ἐποίησαν, πρὶν ὅπλα καὶ μηχανήματα ἀντεπιφέρειν ἀλλήλαις ἐπ’ ἀνδραποδισμῷ καὶ ἀναστάσει παντελεῖ, τῶν πολιτῶν ἕκαστον ἀναπεύσασαι τὴν ἐν αὐτῷ μεγάλην καὶ πολλὴν καὶ συνεχῆ στάσιν καταλῦσαι· αὕτη

μὲν γὰρ πολέμων, εἰ δεῖ τὰληθὲς εἰπεῖν, ἀπάντων ἀρχέτυπόν ἐστιν, ἧς ἀναιρεθείσης οὐδ' οἱ κατὰ μίμησιν ἔτι συνιστάμενοι γενήσονται, βαθείας δὲ εἰρήνης χρήσιν καὶ ἀπόλαυσιν στήσῃ τὸ ἀνθρώπων γένος ὑπὸ νόμου φύσεως διδασκόμενον, ἀρετῆς, θεὸν τιμᾶν καὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ περιέχεσθαι· πηγή γὰρ εὐδαιμονίας καὶ βίου μακροαῖωνος ἦδε.